

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

Beslani tragöödia kajastus vene- ja eestikeelsetes
ajalehtedes *Molodjož Estonii* ja Postimees

Bakalaureusetöö

Autor: Denis Kavinov
Juhendaja: PhD. Valeria Jakobson

Tartu 2006

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetiline osa.....	7
1.1 Terrorism ja meedia.....	7
1.1.1. Terrorismi mõiste.....	7
1.1.2. Terroristlik tegevus ja selle vastastikkune seos meediaga.....	8
1.2. Riigi representatsioon teiste maade meedias.....	12
1.2.1. Konstruktivistlik lähenemine meedias.....	12
1.2.2. Venemaa representatsioon Norra ja Poola ajakirjanduses.....	16
1.3. Diskursus kui sotsiaalne nähtus.....	20
1.3.1. Diskursuse mõiste.....	20
1.3.2. Diskursuse roll ideoloogia kujundamisel.....	20
1.5. Beslani tragöödia kajastamise varasemad uuringud Eesti meedias.....	22
1.5.1. Ülevaade minu seminaritööst Beslani terrorirünnaku kajastamise kohta Eesti ajalehtedes Molodjož Estonii ja Postimees.....	22
2. Uurimusküsimused.....	24
3. Meetod.....	25
3.1. Kriitiline diskursusanalüüs.....	26
3.2. Analüüsitud lood Molodjož Estonii's ja Postimehes.....	27
4. Tulemuste analüüs.....	30
4.1. Analüüsitud lugude põhilised teemad.....	30
4.2. Põhilised diskursused venekeelses ajalehes Molodjož Estonii.....	33
4.2.1. Venelaste ja Venemaa kui ohvri diskursus.....	35
4.2.2. Terrorismi ebainimlikkuse ja totaalse ohu diskursus.....	37
4.2.3. Venemaa valitsuse diskursus.....	39
4.2.4. Süüdlase diskursus.....	40
4.2.5. Venemaa kui paljurahvuselise riigi diskursus.....	43
4.3. Põhilised diskursused eestikeelses ajalehes Postimees.....	44
4.3.1. Põhja-Osseetia kui ohvri diskursus.....	46
4.3.2. Venemaa valitsuse tegevuse diskursus.....	47
4.3.3. Vladimir Putini kui autoritaarse valitseja diskursus.....	48
4.3.3. Süüdlase diskursus.....	50
4.3.4. Tšetšeenia vabariigi kui iseseisva sotsiaalse ja kultuurilise moodustise diskursus.....	52
4.4. Vastuolulised kontekstid, mis konstrueerivad Venemaa kujutist.....	53
5. Järeldused ja diskussioon	55
Kokkuvõte.....	64
Summary.....	67
Kasutatud kirjandus.....	69

Lisa 1. Uuritud lugude loetelu.....	72
--	-----------

Sissejuhatus

Sajandite jooksul välja kujunenud suhted naaberriikide Eesti ja Venemaa vahel on sageli olnud pingelised. Sellel on oma ajaloolised juured, põhjused peituvad ka poliitikas, kultuuris, julgeolekus. Mõlema riigi meedia kajastab põhilisi sündmusi naaberriikides (loomulikult kajastab Eesti meedia Venemaal toimuvat rohkem), kujundades seega ühel või teisel viisil naaberriigi kujundi.

Viimastel aastatel on terrorirünnakud muutunud üheks põhiliseks sündmuseks, millega seoses meedias Venemaa kohta kirjutatakse. On ilmne, et see, kuivõrd efektiivselt Venemaa institutsioonid ja ühiskondlikud tegelased tulevad toime terrorismi probleemiga, mõjutab olulisel määral seda, mismoodi neid hinnatakse väljaspool riiki. See mõjutab omakorda Venemaa kujutist tervikuna. Üks selline näide on maailma raputanud tragöödia, mis toimus Põhja-Osseetias 1. septembril 2004. aastal, kui terroristid võtsid pantvangi keskkooli kogunenud õpetajaid, õpilasi ja nende sugulasi – ühtekokku ligi 1200 inimest. Vabastamise tulemusena hukkus 335 inimest, kellest enamik oli kooliõpilased. Maailma üldsuse arvamuse sellest tragöödiast kujundas eelkõige sündmust kajastanud meedia.

Antud töö teemaks on „Beslani tragöödia kajastus vene- ja eestikeelses ajalehtedes *Molodjož Estonii* ja *Postimees*“. Uurimustöö materjaliks on nendes ajalehtedes ilmunud artiklid, mis kajastavad Beslani rünnakut.

Antud töö eesmärgiks on seega kirjeldada Venemaa imagot, mida konstrueerivad eestikeelne ja Eesti venekeelne ajaleht, nende lugude põhjal, mis on seotud Beslani tragöödiaga. Selline kriitiline juhtum sai valitud seetõttu, et selles, mis tuleb esiplaanile – kas kaastunne ohvritele või Venemaa võimude ja julgeolekuteenistuste hukkamõistmine, kes ei suuda terrorismi levikut ohjeldada, selles, kuivõrd objektiivselt suudavad meediakanalid informeerida toimuvast – avaldub Venemaa kujutis Eesti meedias.

Selline kriitiline juhtum sai valitud ka seetõttu, et just taoliste suursündmuste ajal on auditoriumi tähelepanu köidetud selles riigis toimuvatele sündmustele. Sellelaadse terrorirünnaku kajastamise uurimine on oluline ka seetõttu, et 21. sajandil muutus

terrorismi probleem aktuaalseks terve maailma jaoks.

Oma bakalaureusetöös pöörasin peamist tähelepanu nende lugude diskursustele, mis otseselt viitavad Beslani terrorirünnakule. Vaatlesin põhjalikult selle sündmuse mõju Eesti meedia üldisele suhtumisele Venemaasse kui riiki.

Põhinedes seminaritöö käigus saadud tulemustele sean bakalaureusetööks järgmised uurimisülesanded:

- 1.) Milliseid põhilisi diskursuseid saab eristada Eesti venekeelses ja eestikeelses ajalehes Beslani tragöödia kajastamisel?
- 2.) Mis mõjutas nende diskursuste teket ennekõike?
- 3.) Mis häälestusega on ilmutavad lood?
- 4.) Mis on Beslani terrorrünnaku kajastamise sarnasused ja erinevused kahes ajalehes?

Meedia kajastas Beslani tragöödiat kõige aktiivsemalt septembris 2004. aastal. Oma uurimustöös ma piirdun selle perioodiga.

Uurimustöö koosneb järgmistest osadest:

- 1.) Teoreetiline osa, mis sisaldab:
  - terrorismi kui nähtuse ja maailmas eksisteerivate terrorismi vormide definitsioonid;
  - analüüs maailma meedias kõige teravamalt kajastust leidnud terrorirünnakutest, ülevaade varasematest uuringutest, mis käsitlesid terrorismi kajastamist meedias;
  - põhilised teoreetilised lähenemised kujutiste konstrueerimisele meedias;
  - Venemaa kujutise kirjeldamine Euroopa meediauuringute põhjal;
  - diskursuse mõiste ja selle roll ideoloogiade kujundamisel;
  - Beslani tragöödia kajastamise varasemad uuringud Eestis;
- 2.) Uurimusküsimuste püstitamise, millele ma loodan leida vastuseid minu uurimuse käigus.

- 3.) Materjalide töötlemise ja analüüsimise käigus kasutatud uurimusmeetodi kirjeldamine. Määratlen oma töö põhilised suunad (võimalikud diskursused, mida püüan leida analüüsi abil), mis aitavad mul lahendada püstitatud eesmärgid.
- 4.) Saadud tulemuste kirjeldus ja analüüs. Kirjeldan põhilisi diskursuseid, mille abil meedia konstrueeris Venemaa kujutist uuritud perioodil. Toon samuti välja erinevusi ja sarnasusi kahe väljaande vahel Venemaa kujutise konstrueerimisviisides.
- 5.) Saadud uurimustulemuste põhjal teen järeldusi ja arutlen selle üle, mis vastuseid olen saanud töö alguses esitatud küsimustele. Diskussioonis arutlen töö käigus tekkinud vaidlusküsimuste üle, proovin leida võimalikud variandid edaspidiseks antud valdkonna uurimise jätkamiseks.
- 6.) Kokkuvõtte ehk lühiülevaade uurimustööst, kus ma samuti märgin töö põhitulemused.

1. Teoreetiline osa

1.1 Terrorism ja meedia

1.1.1. Terrorismi mõiste

„Terrorism“, „terroristid“, „terroristlik tegevus“ – kõiki neid mõisteid kohtab meedias tänapäeval praktiliselt iga päev, tekitades inimestes murelikkust ja ohutunnet.

Termin „terrorism“ sündis Prantsuse revolutsiooni ajal. Ta sai tänapäeva keelde tänu jakobiinidele, kes ühinesid 1792. aastal, et sundida kuningat vahetada välja endised ministrid vasakradikaalsete gruppide liidrite vastu. Jakobiinivalitsus lõi riikliku terrorisüsteemi „eriolukorras“, mil riigis puhkesid ühteaegselt kodusõda ja sõda koalitsiooni vastu.

Tänapäeval eksisteerib ligikaudu 200 terrorismi mõistet, kusjuures üks kõiki rahuldav definitsioon puudub.

Võõrkeelses sõnaraamatus „terrorismi (pärib ladinakeelsest: terror – hirm, õudus) all mõistetakse poliitilistel või sotsiaalsetel eesmärkidel üldsuse, valitsuse või üksikisiku vastu teadlik ja süstemaatiline vägivalda rakendamine või vägivaldaga ähvardamine.“ (Võõrsõnade leksikon 2000).

Kaasaegne õiguskirjandus, mis käsitleb terrorismi probleematikat, räägib terroriseerimise kui kuritegeliku akti järgmistest omadustest:

- süüdlase vägivaldne tegevus ei ole eesmärgiks omaette, vaid on meetodiks teiste eesmärkide saavutamiseks;
- süüdlane loob hirmu õhkkonda sihilikult kuritegelikul eesmärgil sundides mingit otsust vastu võtma või mitte vastu võtma süüdlase enda või teiste isikute huvides;
- lõpptulemuse saavutamine toimub mitte läbi süüdlase enda tegevuse, vaid läbi nende isikute, kelle vastu on suunatud hirmuäratava õhkkonna tekitamine;

- vägivaldne ja kuritegelik tegevus võib olla suunatud ühtede isikute vastu ning süüdlase kuritegeliku lõpptulemuse saavutamine toimub läbi kolmandate isikute tegevuse. Seejuures on võimalik, et süüdlane seondab tegevuse suunitlust ja kuritegeliku lõpptulemuse saavutamist ühe ja sama isikuga (http://www.crime.vl.ru/docs/stats/stat_62.htm).

Kaasaegne ühiskond loob põhilised eeldused terrorismi tekkimiseks ja levikuks. Soov ennast esile tuua, oma väärtust teiste silmis tõsta, tõestada kõigile, et ei olda teistest halvem, või isegi parem, viib tihtipeale jagamiseni headeks ja halbadeks. Tänapäeval on terrorismi tekkimise põhjustest kõige olulisemaks etniline faktor.

Terroriõhkkonna tekkimise etniline faktor baseerub etniliste gruppide enesemääratlemise põhimõttel. Esiteks toimub enesemääratlemine „võõraste“ eest distantseerimise alusel, teisisõnu loovad etnilised erinevused juba iseenesest võõrandumise tunnet. Ümbritsevate inimeste jaotamisega „omadeks“ ja „võõrasteks“ kaasneb tihtipeale uhkus „oma“ väärtuste, traditsioonide ja tavade üle ning vaenulikkus „võõraste“ väärtuste suhtes (Требин 2003).

Maailm ei ole suutnud siiani leida maailmaterrorismi probleemi ühist lahendust. Vastuolud tekivad lahenduse vormi määratlemisel.

Probleem on siin paljus rahvusliku vabastusliikumise ja terroristliku tegevuse sisulise erinevuse määratlemisel – maailmal ei ole tänapäevani õnnestunud selles küsimuses kokku leppida (Требин 2003).

1.1.2. Terroristlik tegevus ja selle vastastikkune seos meediaga

20. juulil 2005. aastal võttis Euroopa Nõukogu Parlamendiassamblee vastu määruse meedia ja maailmaterrorismi seostuse kohta. Selle määruse esimene punkt lausub järgmist:

„Euroopa Nõukogu Parlamendiassamblee arvates ei tohi terrorism sõnavabaduse kui demokraatliku ühiskonna ühe aluse olulisust rikkuda. See vabadus toob endaga kaasa rahva õiguse saada infot ühiskondlikult tähtsatel küsimustel, kaasarvatud terroristlik tegevus ja ohud ning vastusreaktsioon nendele ohtudele ja tegevustele riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide poolt.“
(http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/decl-17062005.htm).

Järgnevalt esitan ÜRO III Deklaratsiooni teist punkti, mis kannab nime „Deklaratsioon põhilistest põhimõtetest, mis on seotud massimeedia panusega maailmarahu ja vastastiku mõistmise tugevdamisse, inimõiguste arendamisse, võitlusesse rassismi, apartheidi ja sõjaõhutamise vastu”, mis sai vastuvõetud 28. novembril 1978. aastal. Selles punktis said väljendatud põhimõtted, mida meedia peaks järgima rahvusvaheliste konfliktide kajastamisel, mille hulka kuulub ka terrorism.

„Võitluses agressiivsete sõdade, rassismi, apartheidi ja teiste inimõiguste rikkumiste vastu, mis on esile kutsutud peale kõige muu eelarvamuste ja harimatusega, panustab meedia, levitades infot kõikide rahvaste ideaalidest, püüdlustest ja vajadustest, harimatuse ja rahvaste vastastku mõistmatuse likvideerimisse, ühe riigi kodanike õiguste mõistmisse teise riigi kodanike poolt, kõikide rahvaste õiguste austamisse ja tähelepanu köitmisel sellisteks üldinimlikeks probleemideks nagu vaesus, nälg ja haigused, soodustades sel viisil seda, et riigid töötaksid välja sellist poliitikat, mis toetaks rahvusvahelise pinge nõrgestamist ja rahvusvaheliste vaidluste rahulikku ning õiglaslikku lahendamist.” (<http://www.hro.org/docs/ilex/un/massmedia.php>).

Mitte kõik riigid ei võimalda vabadust meediale terrorismi kajastamisel. Võrdluseks kahe ülevalpool esitatud rahvusvahelise dokumendiga toon välja katkendit terrorismivastasest konventsioonist (meedia käitumise reeglid terrorirünnaku ja terrorismivastase operatsiooni puhul), mis sai vastu võetud Venemaa Meedia industriaalse komitee poolt 8. aprillil 2003. aastal: „informatiivsed teated ei tohi sisaldada infor, mis võiks tugevdada terroristide positsioone, nagu näiteks väited nende nõuete toetuseks” (<http://www.medialaw.ru/publications/zip/105/6.htm>).

Selliste sündmuste kajastamine meedias nagu terrorirünnak on äärmiselt oluline ja tundlik. Seetõttu peab ajakirjanik alati hoolikalt kaaluma, mismoodi tuleb kajastada selliseid sündmusi. Mitte alati ei ole võimalik tagantjärele midagi muuta. Sageli saab meedia infot planeeritavast tragöödiast ja selle võimalikest põhjustest veel enne rünnaku toimepanemisest. Terroristid ise kasutavad meediat oma tegevuse kajastamiseks. Nad üritavad mõjutada meediat ning meedia kaudu selle auditooriumit, nii kodumaiseid kui välismaiseid institutsioone. Oluline on rääkida sellest, mismoodi reageerib meedia vägivallale ja terrorismile.

Terrorirünnakute kajastamisel kasutab meedia kahte põhilist lähenemist, mis iseloomustavad kõige olulisemaid võitlusviise maailmaterrorismiga.

„Poliitkorrektne“ lähenemine – terrori näidatakse kui viisi, mida kasutavad teatud inimesed, kes on meeleheitlikult otsimas viise, kuidas äratada tähelepanu oma probleemidele. See lähenemine eeldab, et kui anda terroristidele võimalus oma vaadete väljaütlemiseks ja lootuse, et nende probleemid leiavad lahenduse, kaob ära vajadus terrorismi järele. See lähenemine annab võimaluse terroristlikele organisatsioonidele oma vaadete ja nägemuste väljendamiseks.

„Konservatiivset“ lähenemist terrorismivõitluse kajastamisele iseloomustab kõrgendatud tähelepanu rünnakuid toimepannud organisatsioonidele. Selle lähenemise järgi on terroristide mõjuvõimu nõrgendamise ainsaks viisiks järjepidev nende vastu suunatud jõuline surve. Selline lähenemine tuleb ilmsiks mitte ainult terrorirünnaku, vaid ka reaktsiooni sellele, vastutegevuste kajastamine. Niiviisi informeerib meedia inimesi, et maksumaksjate raha kulutatakse selleks, et karistada terroriste ja kõrgendada nende riske ja kulutusi.

Nende kahe lähenemise põhilised näitajad meedias:

- a) Nende lugude protsent terrorirünnaku käsitlevate lugude koondarvust, kus antakse sõna terroristidele – edastatakse teavet terroristide taga oleva organisatsiooni kohta (kaasarvatud selle vaated ja nägemused) ning tsiteeritakse selle liikmeid.

b) Nende lugude protsent rünnaku käsitlevate lugude koondarvust, kus teatatakse terrorismi vastu suunatud kättemaksutegevustest.

Poliitkorrektset lähenemist iseloomustab esimese näitaja domineerimine, konservatiivset lähenemist – teise näitaja domineerimine (<http://www.polit.ru/dossie/2004/10/22/iepp.html>).

Kõige varasemad meedia-uuringud, mis käsitlesid terrorismi kajastamise problemaatikat, said teostatud Iisraeli ajalehtede „Ediot ahronot“ ja „Haarec“ 1972.-2000. aastate materjali põhjal. Nende uuringute fookuseks oligi see, milline meedia käitumisstrateegia – liberaalne või konservatiivne – oli kõige efektiivsem terrorismivõitluse kohapealt. Uurijad jõudsid tulemuseni, et ainult konservatiivne lähenemine, teisisõnu jõuaktsioonide rakendamine terroristlike organisatsioonide vastu ja selle kajastamine meedias on pikaajalises perspektiivis efektiivne terrorismivõitluse viis. (<http://www.polit.ru/dossie/2004/10/22/iepp.html>).

Seoses 11. septembri 2001.a. sündmustega täheldasid uurijad USA meedia konsolideeritust, mis tuli välja ühise rindena president Bushi ja tema väljakuulutatud terrorismivõitluse toetuseks. Samuti leidsid meediauurijad, et pärast 11. septembri rünnakuid alustas riik aktiivselt ameeriklaste õiguste ja vabaduse mahasurumist, eelkõige sõnavabaduse valdkonnas. Meedia riiklik regulatsioon eksisteeris ka enne neid sündmusi. Nende meetmete abil on Ühendriigid loonud endast muljet kui ohvrist, kusjuures agressoriks ja peamiseks vaenlaseks on olnud moslemimaailm ja Osama bin Laden. See sai järgnevate Iraagi sõjaoperatsioonide õigustuseks Ameerika ja maailma avalikkuse ees (<http://www.medialaw.ru/publications/books/self1/11.html>).

7. juuli 2005.a. Londoni terrorirünnaku meediakajastamise uuringud näitasid, et pärast seda rünnakut püüdis enamik araabiakeelseid meediakanaleid näidata araabia-moslemi elanikkonna siirast kaastunnet rünnaku ohvrite ja nende perede suhtes. Kuid araabiakeelse meedia domineerivaks sõnumiks sai sellel perioodil murelikkus nende süüdistuste üle, mis kõlasid üha sagedamini ja üha karmimalt inimeste vastu, kes peavad islami oma religiooniks (<http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/01-08-05.htm>).

Vastukaaluks sellele oli Euroopa meedia rõhk eelkõige kriitikal Euroopa Liidu poliitika vastu islamiriikidest tulnud immigrantide suhtes ja Euroopa abi vastu islamiriikidele.

Kohe pärast Beslani sündmusi viis OSCE läbi uuringut Beslani terrorirünnaku kajastamisest Vene meedia poolt. Rahvusvaheliste ekspertide tähelepanu köitsid Vene võimude ja meedia omavahelised suhted.

Valitsus ei esitanud õiget informatsiooni kriisi lahendamise kohta, sealjuures ka seda:

- kui palju oli pantvange;
- kui palju oli terroriste;
- kes olid terroristid;
- millised olid nende nõued.

Selle tulemusena said ajakirjanikud vaimse ja füüsilise vägivalla ohvriteks selle eest, et nad desinformeerisid auditooriumit. Meedia usaldus valitsuse vastu, kodanike usaldus meedia ja valitsuse vastu vähenes. See on tõsine puudus demokraatliku riigi jaoks (www.osce.org/item/3779.html).

1.2. Riigi representatsioon teiste maade meedias

1.2.1. Konstruktivistlik lähenemine meedias

„Representatsioon” – kujutamine, kujutus, esitamine, esitus, esindamine. (Silvet 1990)

Inimese kujutuspilt maailmast kujuneb selle informatsiooni baasil, mida ta saab keskkonnast. Nägemise, kuulmise ja teiste tunnete abil konstrueerib ta pilti toimuvast. Kuid midagi sellist ei toimuks, kui ei eksisteeriks informatsiooni allikat, mis mõjutaks inimest otsesel või kaudsel viisil. Selline informatsiooni allikas võib olla kas elus inimene või elutu subjekt, millega inimene on kontaktis. Näiteks vanemad, kolleegid ja sõbrad ühelt poolt ning ilm ja maaligalerii teiselt poolt. Eriline positsioon on seejuures meedial. Me võime usaldada või mitte-usaldada meediat arvates, et ta manipuleerib meiega või

edastab väärt infot, kuid igal juhul kinnistuvad meedia kaudu edastatavad kujutlused meie teadvuses.

Toimetused ei täida puhtalt uudiste edastamise funktsiooni. Nendele kuulub kajastatavate sündmuste valiku, faktide edastamise tonaalsuse ning toimuvale hinnangu andmise privileeg. Sellest, mismoodi ajakirjanikud teevad oma tööd, sõltub lugude kanglaste reputatsioon või isegi saatus. Uudiste täielikkus, objektiivsus ja usaldusväärsus loovad nii-öelda kaitsekihti rahva teadvuse kohal, kel on oht saada manipulatsiooni objektiks isegi kõige demokraatliku režiimi tingimustes (Корконосенко 2001).

Tuntud saksa sotsioloog Niklas Luhmanni (1927-1998) järgi ei ole kommunikatsioon vaid sõnumi edastamise akt või selle sõnumi sisu kui selline. Kommunikatsioon on informatsiooni (sisu), edastamise ja mõistmise ühtsus. Kui me tahame kellelegi midagi edastada tavaolukorras, kuid ei saa läheneda sellele inimesele füüsiliselt ja pälvida tema tähelepanu ning mõistmist, kommunikatsioon katkeb. Meediaga on teisiti – ei saa olla kindel sõnumi saaja tähelepanus ja mõistmises, seda saab ainult eeldada. Kuid tänu sellele ebakindlusele ei ole ka sõnumi saaja vastumõju sõnumi saatjale nii vahetu.

Luhmann toetab nii nimetatud radikaalse konstruktivismi lähenemist, mida ta seletab antud juhul järgmisel viisil: kognitiivsed süsteemid ei ole võimelised eristama oma objektide eksisteerimise ja tunnetamise tingimusi. Neil ei ole juurdepääsu reaalsusele peale selle, mida nad ise konstrueerivad. See ongi meedia reaalsus. Ei tasu neid kritiseerida tegeliku reaalsuse moonutamise pärast, vaid tuleb uurida neid viise, mille abil nad oma reaalsust konstrueerivad (Luhmann 2005).

Näiteks poliitilise informeerimise konkreetsusetus. Auditooriumil ei ole sellisel juhul võimalust mõista kajastatava nähtuse olemust. Ta on kuulnud sellest nähtusest, paljud auditooriumi liikmed isegi teavad, mis on selle nimi, kuid vaid vähesed on suutelised nägema seda elus, määratlema oma käitumist selle suhtes (Зыков 1989).

Või ühe probleemi asendamine teisega. Näiteks perioodil, mis eelnes Balti riikide eraldumisele Nõukogude Liidust, kandus meedia rõhk poliitilise võimu vahetamiselt

venelaste ja leedulaste vahel puhkenud konfliktile. Meedia konstrueeris rahvuslikku konflikti. Teisisõnu toimus meedias peamise probleemi asendumine teisejärgulisega (Мельник 1996).

Nii ilmneb meedia mütoloogiline potentsiaal – meedia on võimeline esitlema iga – isegi kõige ebatõenäost – sündmust kui midagi iseenesest mõistetavat ja vastupidi andma teisejärgulistele sündmustele globaalse mõõtme ja sügavama sisu.

Ühe või teise sündmuse kajastamine meedias baseerub keelel. Kajastada teatud sündmust tähendab kirjeldada seda, luua see kujund, mis sünnib kõikide sündmust mõjutavate faktorite vaatluse tagajärjel.

Kajastamise süsteem baseerub mitte vaid mõistmisel enesel, vaid on välja toodud erinevate mõistete organisatsiooni kujul, kuhu kuulub nende kogumine, asetus ja klassifikatsioon. Kui inimesel oleks ainult oma arusaam maailmast, mis täiesti erineb teise inimese arusaamast, siis ei saaks neil tekkida nende arusaamade vahetust. Hoolimata sellest, et igal on oma arusaam maailmast (individuaalne tõlgendus), kasutab inimene ka oma organisatsioonilist mõistmist, mis aitab tal aru saada teatud asjadest nii nagu neid mõistab teine inimene (Hall 1997).

Just sellise mõistete organiseerimisega ühte süsteemi tegelebki meedia kui ta püüab kajastada teatud sündmust.

Steward Halli sündmuse kajastamise teooria näitab, kuidas saavad teatud sõnad või objektid tähendust. Ta eristab oma teoorial kolme suunda:

- Reflektiivne (*reflective*) – objektile või sündmusel juba on tähendus, mis kajastub keelevahendite kaudu reaalelus;
- Kavatsuslik (*intentional*) – rääkija omistab keelevahendite kaudu tähendust erinevatele objektidele. Nende sõnade tähendust saab määratleda selle järgi, kuidas rääkija neid interpreteerib;

- Konstruktivistlik (*constructionist*) – objekti tähenduse otsimine toimub erinevate mõistete ja märkide vahendite abil.

Üldine mõiste „märk“, mida kasutatakse mitte ainult sõnade, vaid ka kujundite ja helide tähistamiseks, ei oma täpset tähendust, kui ta ei ole ära kodeeritud. Reaalelus võib eraldi märgil olla palju omavahel sarnast tähendust. Seetõttu on inimesel vaja panna igale eraldi märgile oma teatud koodid (kodeerimise ja dekodeerimise protsesside abil), mille järgi võib määratleda selle tähenduse (Hall 1997).

Sotsiaalse konstruktivismi koolkonna üks olulisemaid esindajaid Ferdinand de Saussure jagab keelt, mille abil toimub maailma kajastamine, kaheks osaks:

- 1) *language* – keel esineb kui lihtne keeleline süsteem;
- 2) *parole* – keel esineb kui individuaalne kommunikatiivne tegevus;

Mõlemal juhul on peamine roll „märgil“, mis esineb kahes grupis: esimesse kuulub vorm, sõna või pilt ise, teisse kuulub idee või kontseptsioon, mille abil need sõnad või pildid on omavahel seotud. Teisisõnu ehitavad „märgid“ üles keelt, määravad ära tähendust, mida saab kasutada reaalsete objektide, inimeste ja sündmuste määratlemiseks (Hall 1997).

Meedia kasutab keele jagamise mõlemat viisi, mida pakkus välja Saussure, sest igasse sõnasse või pilti paneb ajakirjanik sisse oma idee või kontseptsiooni, üritades siduda eri sõnade tähendusi omavahel loogiliselt kokku ja esitleda oma informatsiooni ühist mõistet. See mõiste peab olema arusaadav mitte ainult talle endale, vaid ka info saajatele (auditooriumile). Toimub asjade mõistmise kahepidine protsess: esiteks otsib autor ise toimuvale tähendust, teiseks teeb seda auditoorium. Ning väga oluline on, et see tähendus oleks mõlemal korral võimalikult sarnane.

Teatud eksperimentaaluuringud (näiteks Grušini grupi uuring 1980) näitasid, et identne mõistmine on haruldane. Grušini respondentide seas oli see vaid 7%, ülejäänutel juhtudel saab rääkida vaid kokkulangemise suuremast või väiksemast määrast selle vahel, mida

tahtis öelda sõnumi saatja ning selle vahel mida sellest sai aru sõnumi saaja. (Грушин 1980)

1.2.2. Venemaa representatsioon Norra ja Poola ajakirjanduses

Tänapäeval kirjeldab välismaa meedia Vene riiki suuresti kui ühiskonda paljude probleemide ja riskidega ning majanduslike ja poliitiliste reformide käigus kaotatud või saavutatud võimalustega. Venemaal toimuvate sündmuste kaudu, mida kirjeldab välismaine meedia, tekib ka üldine ettekujutus riigist.

Ettekujutused teistest riikidest moodustuvad eelkõige ajalooliselt väljakujunenud arvamuste ja seisukohtade põhjal. Seega kasutab tänapäeva meedia tegelikkuse kajastamisel ajaloolisi mudeleid. Need ajaloolised mudelid mängivad olulist rolli nii meedia kommunikatiivsetes süsteemides, kui ka sisus (Ekecrantz 2000).

Meedia poolt mõjutatud avaliku arvamuse kohaselt tuleb vaadata Venemaad selge mudeli järgi: Ida – Lääs. See hinnang avaldub iga Venemaal toimuva sündmuse kajastamisel.

Rootsi uurija Ekecrantz (2000), kes on tegelenud Venemaa representatsiooni uurimisega Lääne meedias, tõi välja järgmised seaduspärasused Venemaa sündmuste kajastamisel, tuues esile Enda ja Teise vastandamist:

- Tsivilisatsioon Barbaarsuse vastu (Ida on barbaarne, Lääs on tsiviliseeritud);
- Jõu Nõrkuse vastu (Ida on nõrk, Lääs on jõuline);
- Küpsus Ebaküpsuse vastu (Ida on õpilane, Lääs on õpetaja).

Ekecrantz (2004) on toonud välja neli põhjust, miks tänapäeva meedia toodab maailmapilte, mis kuuluvad minevikku. Autor toob välja neli põhjust, miks see nii võib olla.

1. Ajakirjandus on seotud piiratud ja põhimõtteliselt muutumatute diskursiivsete praktikatega - kõik institutsioonid eksisteerivad tõelisusel, mida nad on algatanud.
2. Kollektiivsed mälestused on püsivamad kui uue informatsiooni paikapidavus – sündmused ei mõjuta maailmapilti nii palju, kui me seda arvame.

3. Mõned põhilised geopoliitilised faktid ja rahvusliku julgeoleku huvid jäävad samaks ning on just nendeks nurgakivideks, millest lähtuvad oma töös väliskorrespondendid. Ajakirjandus on alati jaganud poliitilise eliidi hoiakuid.
4. Rahvuslikkus on põhiline tegur, mille kaudu mõistetakse välismaist või võõramaist. Rahvusel on sealjuures kahekordne mõju: selle kaudu defineeritakse, kes oleme „meie”, ning seejärel kasutatakse rahvust kui raamistikku „nende” interpreteerimiseks ja stereotüpiseerimiseks.

Venemaa representatsiooni detailsema ülevaate saamiseks välismaa meedias valisin välja kaks Euroopa riiki, kelle ajaloolised suhted Venemaaga on olnud tihedad, kuid üksteisest erinevad.

Norra meedia:

Seda, milline saab olema teatud maa representatsioon teise riigi meedias, mõjutab väga rahvusvaheline poliitika. 2005. aastal tähistasid Venemaa ja Norra riikidevaheliste diplomaatiliste suhete rajamise sajandat juubelit. Venemaa oli esimene riik, kes tunnistas Norrat kui uut iseseisvat riiki ja kes aitas kaasa tihedate poliitiliste ja majanduslike suhete rajamisel teiste Euroopa riikidega.

Viimaseks massisündmuseks, mis tekitas palju positiivseid emotsioone Venemaa suhtes, sai Peterburi 300-aastane juubel 2003. aastal. Paljud Norra meediakanalid kajastasid rohkelt Peterburi linna juubeli tähistamist ning selles kontekstis oli Norra meedias palju ülevaateid vene kultuuri ja riikide omavaheliste kultuurisuhete kohta.

Mis aga puudutab negatiivseid emotsioone Venemaa suhtes, siis on norralaste tähelepanu all tuumajääkide probleem Venemaa põhjaosas, Barentsi regiooni ökoloogia, õnnetused Vene tuumaalllaevadega.

Tähtis koht on Norra meedias ka uudistel Venemaa naftatööstuse kohta ning venelaste ja norralaste koostöö kohta selles valdkonnas, sest naftatööstus on Norra jaoks kõige tulutoovam majanduslik haru. Venemaa esineb meedias kui riigi majanduslik partner.

Kontekst, milles Norra meedia esitab Venemaa sündmusi, põhineb riikide omavahelistel majanduslikel ja kultuurilistel suhetel.

Vaatamata sellele, et Venemaalt tulevad uudised on suuresti positiivsed, on paljudel norralastel arvamus Venemaast kui bürokraatlikust riigist, kus on jõuline korruptsioon. Peale selle on Norra ajakirjanike seas üldlevinud arvamus, et sõnavabadust Venemaal ei eksisteeri. Venemaa esineb norralaste teadvuses suurel määral kui vaene, ebastabiilne ja suhteliselt agressiivne riik.

Venemaa sündmusi kajastatavate lugude pealkirjad on Norra meedias sageli skandaalse iseloomuga. Seega esitavad Norra ajakirjanikud informatsiooni Vene riigi kohta pigem kui sensatsiooni, mitte kui süstemaatilist ülevaadet ja süvaanalüüsi (Фунтысова 2005).

Poola meedia

Poola sotsialistliku riigi ajastul esitas Poola meedia Nõukogude Liitu ainult positiivses valguses, mis oli tingitud valitsuse lojaalsusega NSVL suhtes. Pärast sotsialistliku laagri lagunemist sai Poola valitsuse peamiseks poliitiliseks diskursuseks Poola koha määratlemine Euroopas.

Uudiste valik Venemaa sündmuste kajastamisel toimub kõige sagedamini põhimõtte järgi „hea uudis ei ole uudis“. Poola meedias domineerivad uudised, mis demonstreerivad Venemaa tegelikkuse negatiivseid külgi. Väga vähe on ruumi Venemaa kultuurielu, teaduse arengu ja tehniliste saavutuste kajastamisele.

Venemaa kajastamine esitab üldiselt ühekülgset ja lihtsustatud pilti riigist, mida eristab negatiivne emotsionaalne hinnang ja subjektiivsus, samuti rahvuslik egotsentrism.

Poola meedia osutas mitme aasta eest erilist tähelepanu riigi plaanile liituda NATO-ga. Poola liitumises Lääne julgeolekustruktuuriga nähti mitte ainult ühinemist tugevate partneritega, vaid ka poolakate vabadusvõitluse (vabadus Venemaast) viimast etappi. Poola meedia eristas maailma „omadeks“ ja „võõrasteks“. „Meie“ all mõisteti Poolat, kes

on ühinenud Euroopa Liidu ja NATO-ga, „nende“ all mõisteti kõiki jõude, kes takistavad neid protsesse, ja eriti Vene riiki.

Poolakate aktiivsed püüdlused vabaduse poole olid vastandatud venelaste passiivsusele, nende oskamatussele võidelda oma õiguste ja vabaduse eest. Venemaa sai Poola meedias despotismi ja selle kodanikud alandlikkuse sümboliks.

Kaasaegse Venemaa ja selle kodanike kujutis Poola meedias on läbi põimunud ajalooliselt välja kujunenud stereotüüpidega, mille pidev rõhutamine vaid toetab müüti venelaste üleoleku kohta venelaste üle (Кузьма 2000).

Üleval toodud kirjeldused näitavad ilmekalt, et igat Venemaal toimuvat sündmust vaadatakse teise riigi meedias ajalooliselt välja kujunenud omavaheliste riigisuhete prisma kaudu. Norra meedias tulevad esiplaani tihedad kultuurilised ja majanduslikud suhted Venemaaga. Poola meedias on esiplaanil poliitiline faktor (hirm kaotada oma iseseisvust).

1.3. Diskursus kui sotsiaalne nähtus

1.3.1. Diskursuse mõiste

Diskursuse laiendatud põhitähendus, mille järgi diskursus on kommunikatiivne sündmus, ei hõlma mitte ainult teksti ja kõne eri tasandeid, struktuure või strateegiat, vaid ka konteksti samu omadusi.

„Kontekst – sotsiaalse situatsiooni kõigi nende omaduste struktureeritud kogumi, mis võivad mõjutada teksti ja kõne tootmist, struktuure, tõlgendamist ja funktsioone.“ (Van Dijk 2005:251)

„Diskursuse uurimise igapäevases praktikas kasutatakse siiski sageli „diskursuse“ *piiratud* põhitähendus. „Diskursus“ tähendab sel juhul kommunikatsiooniakti lõpetanud või käimasolevat „tulemit“ ehk kirjalikku või kuuldavat tulemust, nii nagu see vastuvõtjate tõlgendamiseks sotsiaalselt saadaval on. Ideaalvariandis ühendaks integreeritud uurimine diskursuse struktuuride analüüsimise kognitiivse, sotsiaalse, poliitilise, ajaloolise ja kultuurilise funktsioonid ja kontekstide analüüsimisega“ (Van Dijk 2005: 228-237).

Selleks, et kirjeldada teateid, mis on võimelised esile kutsuma massikommunikatsiooni protsessi, tuleb välja selgitada neis sisalduvaid intriige, teisisõnu teadete piire ja iseloomujoone. Teates sisalduv intriig on korrastatud „faktide“ kogum, mis on väljendatud sõnade, fraaside, lausetega. Nende järjekord loob lõpetamata töö efekti. Seetõttu saab diskursusanalüüsi ühikuks olla ainult selline väide, milles sisaldub intriig olenemata sellest, kas see on väljendatud sõnade või lausete järjekorra abil (Van Dijk 1999).

1.3.2. Diskursuse roll ideoloogia kujundamisel

Nagu sai varem märgitud, on suurem osa teksti informatsioonist väljendatud mitte täielikult, vaid viidetega lugejate baaskujutustele maailmast. Sageli on tähtsamaks see,

mis jääb meediatekstis väljaütlemata, kui see, mis on ilmunud. See ongi kommunikatiivse teate ideoloogiliseks baasiks.

Osutades erilist tähelepanu keele ja ideoloogia omavaheliste suhete teoreetilistele probleemidele, toob Schmidt välja ideoloogilise kiindumuse (*Ideologiegebundenheit*) mõistet, mis tähendab „sõna semantilist määratlust, mis tuleneb selle kuulumisest teatud ideoloogia terminoloogilisse süsteemi“ (Schmidt 1969: 256).

„Ideoloogiad on teatud sotsiaalse grupi ja selle liikmete fundamentaalsed kujutlused/veendumused“. Järelikult tuleb ideoloogiat vaadata kui sotsiaalsete kognitiivsete struktuuride süsteemi, mis on ühine teatud grupi liikmete jaoks ning koosneb hoiakute kogumist, mis on organiseeritud vastavuses grupi normide, väärtuste ja huvidega.

Mõiste „ideoloogia“ sai välja töötatud selliste tegelikkuse struktureerimise meetodite kirjeldamiseks, mis lubavad võimu juures oleval grupil (eliidil) saavutama nii kontrolli juhitava grupi üle, kui ka minimaalset konfliktsust. Esmasel pilgul tundub, et antud definitsioon tähendab manipulatsiooni juhitava grupi teadvuse üle. Kuid ideoloogia erineb manipulatsioonist, kuigi ideoloogiline mõju võib teatud hetkel välja kasvada manipulatiivseks mõjuks.

Kuna ideoloogiat iseloomustavad sisemised vastuolud, siis selle eesmärkides on ka nende vastuolude kõrvaldamine. Selleks luuakse pseudoprobleeme, probleemid millele on lahendused juba valmis. Seejuures jäävad reaalsed sotsiaalsed probleemid varju. Just vastuolude kõrvaldamise ajal võib protsess minna üle selle piiri, mis eristab ideoloogilist ja manipulatiivset mõju. Sellise käigu tulemuseks saab eraldumine, demoraliseerumine ja üldine ühiskonna nõrgestumine (Van Dijk 2005).

Ideoloogiatel on oma selged keelelised väljendused. Ideoloogiate uurimise kõige efektiivsem meetod on nende semantiline analüüs, mille objektiks on nende avaldumine tekstide diskursuses. Ideoloogia diskursiivne ülesehitus avaldub info strateegilise levitamise teel. Sealjuures kasutatakse retoorilisi viise manipuleerimiseks avaliku

teadvuse üle – sõnade ja väidete mõiste muutmine, lihtsustamine, veenmine ja kordamine, informatsiooni tükeldamine, sensatsioonilisuse ja pakilisuse tunde loomine jt. Olulist rolli mängib ka sündmuste valik faktide edastamisel ja kombineerimisel. Diskursuse organisatsiooniline struktuur võib olla selle ideoloogilise suunitluse näitajaks. Erinevatel gruppisestel, rahvuslikel ja etnilistel eelarvamustel on tähtis roll ideoloogiate diskursiivses konstrueerimises (näiteks „vaenlase“ kujutise, hirmu terrorismi või nälja ees loomine ja ülevahtamine, „süüdlaste“ otsimise strateegia).

1.5. Beslani tragöödia kajastamise varasemad uuringud Eesti meedias

1.5.1. Ülevaade minu seminaritööst Beslani terrorirünnaku kajastamise kohta Eesti ajalehtedes *Molodjož Estonii* ja Postimees

Seoses Beslani tragöödia temaga sai *Molodjož Estonii* avaldatud 60 lugu ning Postimehes 73 lugu. Nende seas on lood erinevates žanrites (siin ja edasi Kavinov 2006)

Septembrikuu alguses informeerisid mõlemad väljaanded aktiivselt toimunust Venemaal. Hiljem kahanes teemakohaste lugude arv venekeelses ajalehes järsult. Postimees kajastas teemat suhteliselt regulaarselt.

Venekeelse ajalehe positsiooni võib nimetada “vaikimiseks”. Sel ajal kui välismaised väljaanded püüdsid analüüsida keerulist olukorda Venemaal ja leida terrorirünnaku tõelisi süüdlasi, jäi *Molodjož Estonii* hoiak neutraalseks nii üldises kajastamises, kui ka Venemaa poliitika ning president Putini aadressil.

Venekeelse meedia (kaasarvatud *Molodjož Estonii*) žanrilise mitmekesisuse varasemad uuringud näitasid arvamusedlugude puudumist (Ladõnskaja 2004), samal ajal on Postimehes nende osakaal ligi 21%. Postimehe üldine žanriline mitmekesisus on suur,

kus on esindatud peaaegu kõik artiklite žanrid. *Molodjož Estonii* ignoreeris arvamust ja kommentaari žanrit.

Võimalik, et see oli tehtud tahtlikult, et mitte ärritada kedagi, kes on seotud väljaande tööga -ajaleht ilmub Eesti riiklikus õiguslikus ruumis, selle auditooriumiks on Eesti venekeelne elanikkond ning seda toetab osaliselt Venemaa valitsus läbi lehelisa "*Sootetšestvennik*" ("Kaasmaalane"). Teine võimalik seletus on väljaande töötajate suutmatus adekvaatselt analüüsida situatsiooni ja soovimatus väljendada arvamusi, mida võidakse hiljem tagasi lükata.

Mis puutub ilmunud lugude paiknevusse ajalehtedes, oli enamik venekeelse ajalehe Beslani rünnakut puudatavatest artiklites avaldatud rubriigis "Eesti uudised" – 37%. Paljud need lood sisaldasid vaid väga nõrka seotust Eestiga, kuid see näitab ajalehe suunda paigutada sündmust Eesti elanike jaoks olulisse konteksti. Ajaleht määratles situatsiooni kui "oma" probleemi, millel on otsene tähtsus Eesti elanikkonna jaoks.

Postimees paigutas vastupidiselt enamikku lugudest rubriiki "Välismaa uudised" – 45%. Samas oli suurele osale lugudest viide esilehel, mis demonstreerib teema olulisust nii väljaande toimetuse kui auditooriumi jaoks.

Molodjož Estonii kasutab viiteid Venemaa internetiväljaannetele – 7% viidatavatest allikatest. Postimehes see infoallikas peaaegu täiesti puudub. Venemaa internetiväljaannete informatsioon oli läbi immutatud Vene patriotismist. Seetõttu ei saa nende poolt edastatav info olla alati objektiivne. Postimees rõhutas eelkõige oma ajakirjanike tööle, kes analüüsisid mitmeid allikaid ja käsitlesid probleemi mitmekülgselt.

Rääkides teistest infoallikatest, viitas *Molodjož Estonii* Venemaa (37%) ja Eesti (33%) poliitilistele ja ühiskondlikele liidritele. Postimees kasutas aktiivselt Venemaa infoagentuuride informatsiooni (37%) ning Lääne poliitiliste ja ühiskondlike liidrite arvamust.

Minu seminaritöö tulemused näitasid, et *Molodjož Estonii* ja Postimees kajastasid Beslani terrorirünnakut küllaltki erineval viisil. Rünnakut kajastatavate lugude põhiliste teemade, nendes esinevate sotsiaalpoliitiliste institutsioonide ja nende tegelaste ning põhiliste infoallikate kokkulugemise põhjal sai teha järgmisi järeldusi:

- Kui venekeelses ajalehes oli rünnaku hukkamõistmine võtmeteemaks ja see avaldus igas loos, mis kajastas Beslani tragöödiat, siis eestikeelne ajaleht jättis selle teema tahaplaanile, võttes luubi alla eelkõige rünnaku tulemusena toimunud poliitilisi muutusi ja nende tagajärgi Venemaa demokraatia arengu jaoks;
- Postimehes on rohkem hinnanguid Venemaa sotsiaalpoliitilistele institutsioonidele ja nende esindajatele ning kõige sagedamini negatiivses kontekstis. Kui *Molodjož Estonii* kajastas detailselt Venemaa institutsioonide ja nende esindajate tegevust kriisi ajal, siis Postimehe kajastus ja hinnangud olid üldisemad. *Molodjož Estonii* püüdis olla neutraalne Venemaa võimude suhtes – kui leht andis ka hinnangu, siis oli see enamasti positiivne. Positiivset hinnangut sai Postimehes Põhja-Osseetia kohaliku valitsuse tegevus, mis soodustas konfliktile parema lahenduse leidmist;
- Allikad, millele viitas *Molodjož Estonii* olid enamasti kohalikud – Eesti poliitiliste ja ühiskondlike ringkondade esindajad, kes väljendasid oma kaastunnet Venemaa elanikele. Postimees, kes peamiselt kritiseeris Venemaa poliitilist süsteemi ja demokraatlike väärtuste puudumist, kasutas välismaiste poliitiliste tegelaste ja Venemaa analüütikute arvamust, kes andsid hinnangu Venemaa demokraatia edaspidisele arengule ning presidendi ja valitsuse poliitilisele tegevusele.

Nende andmete põhjal võib ette kujutada Venemaa üldise imago konstrueerimist – mismoodi see protsess toimus. Olemasolevate ja uue uuringu andmete abil saab teha kindlamaks Venemaa imagot, mida konstrueerisid Eesti meediaväljaanded.

2. Uurimusküsimused

Lähtudes antud töö teoreetilisest osast, kus on esitatud terrorismi põhilised definitsioonid, terrorismi tähendus maailma meedias, konstruktivismi teoreetilised lähtekohad, Venemaa representatsioon Lääne meedia, diskursuse definitsioon ja selle roll ideoloogia kujundamisel ning Beslani tragöödia varasemad uuringud, võime välja tuua järgmised uurimisküsimused:

- 1) Mismoodi defineerib iga leht terrorismi? Kui palju viidatakse seoses sellega rahvuslikule vabadusvõitlusele ja kui palju terrorismi kuritegelikule iseloomule?
- 2) Milliseid seisukohti saab eristada mõlemas väljaandes Beslani juhtumi suhtes? Millist lähenemist („konservatiivset“ või „poliitkorrektset“) toetab iga ajaleht?
- 3) Mismoodi näitavad need seisukohad Eesti väljaannete suhtumist Venemaasse kui riiki ja tema riiklikesse institutsioonidesse?
- 4) Millisel viisil mõjutab auditooriumi keeleline spetsiifika konteksti, millises esitatakse infot Beslani tragöödiast?

3. Meetod

Selle töö uurimusmeetodiks on diskursusanalüüs, täpsemini – kriitiline diskursusanalüüs. Selle abil analüüsin põhjalikumalt poliitilist ja sotsiaalset konteksti, milles meedia konstrueeris Venemaa kujutist Beslani tragöödia näitel septembris 2004. aastal.

3.1. Kriitiline diskursusanalüüs

Diskursus (prantsusekeelsest „discours“ – kõne) on tekst oma lingvistilises, pragmaatilises, sotsiaalkultuurilises, psühholoogilises ja muudes kontekstides. Diskursus on tekst sündmusena, mida tuleb vaadata kui sihipärast sotsiaalset tegevust.

Diskursusanalüüsi uurimuseesmärgiks on teksti sisemiste seaduspärasuste esiletoomine. Diskursusanalüüs uurib nii suulist, kui kirjalikku teksti, nii dokumente kui jutustusi, kasutades sellist põhimõtet: struktuur kontrollib sisu. Meediatekstide diskursiivne analüüs lubab neid kirjeldada võttes arvesse sotsiaalseid protsesse, tekstidevahelisi ja tekstisiseseid suhteid.

Kriitiline diskursusanalüüs on analüütilise diskursuse uurimuse tüüp, mis uurib eelkõige seda, mismoodi tekst ja kõne esitavad, reprodutseerivad ja lükkavad tagasi võimu kuritarvitamist ja sotsiaalset ebavõrdsust. Selle eesmärgiks on sotsiaalpoliitilise ebavõrdsuse paljastamine ja mõistmine (Fairclough 1989).

Fairclough toob välja kriitilise diskursusanalüüsi järgmised põhimõtted:

1. Kriitiline diskursusanalüüs tegeleb sotsiaalpoliitiliste probleemidega.
2. Võimusuhted kajastuvad diskursuses.
3. Diskursus hõlmab ühiskonda ja kultuuri.
4. Diskursus täidab ideoloogilist rolli, teisisõnu ideoloogia kujuneb välja ja kajastub diskursuses.
5. Diskursust peab analüüsima pidades silmas ajaloolist konteksti.
6. Side teksti ja ühiskonna vahel on vahendatud.

7. Diskursusanalüüs on interpreteeriv ja selgitatav.
8. Diskursus on sotsiaalse akti vorm.

Kriitilise diskursuse võtmekategoriateks on sellised mõisted nagu „võim“, „institutsioonid“, „sotsiaalne struktuur“, „sotsiaalne kord“.

3.2. Analüüsitud lood *Molodjož Estonii*'s ja Postimehes

Võttes arvesse antud uurimustöö teemat, kus ma püüan kirjeldada kuidas oli kajastatud Beslani tragöödia kahes ajalehes, ma keskendun sotsiaalpoliitiliste küsimuste uurimusele, mis leidsid käsitlese seoses Beslani tragöödiaga *Molodjož Estonii*'s ja Postimehes. Nagu sai varem mainitud, kujuneb Venemaa representatsioon ajalehtedes just nende sotsiaalpoliitiliste vastuolude põhjal.

Lähtudes minu seminaritöö tulemustest, toon välja neli põhilist sotsiaalpoliitilist konteksti, milles ilmub info Beslani tragöödiast:

- vägivalla kuritarvitamine (terroristid);
- kultuurilised, rahvuslikud või sotsiaalsed vastuolud (Kaukaasia – Venemaa);
- Venemaa poliitiline ja sotsiaalne ebastabiilsus terrorismi probleemi lahendamisel;
- ajaloolised suhted Venemaa ja Eesti vahel (ideoloogilised lähenemised).

Just selles neljas strateegilises suunas on toimunud info levik Beslani tragöödia kohta mõlemas väljaandes 2004. aasta septembris.

Põhinedes Beslani rünnaku kajastamisele, püüan näidata seda, mismoodi kujunevad ajalehtede diskursused teise riigi suhtes. Sealjuures võtan arvesse keerulised omavahelised suhted Venemaa ja Eesti vahel, mis mõjutavad meedia auditooriumi ettekujutusi teisest riigist.

Tegemist ei ole lihtsalt infolevikuga teatud välissündmusest, vaid ühel sündmusel põhineva infovooluga, mis kujundab teise riigi (Venemaa) kujutist Eesti erinevate auditooriumite seas, kelle jaoks mängib Venemaa olulist rolli.

Võtan arvesse neid sotsiaalpoliitilisi kontekste mõlema ajalehe tekstianalüüsil ja kõige sagedamate diskursuste väljatoomisel, mis on seotud Venemaa kujutisega.

Mõlemas väljaandes septembris ilmunud artiklitest said põhjalikuks kriitiliseks diskursusanalüüsiks valitud:

30 artiklit *Molodjož Estonii*'s

38 artiklit Postimehes

Lugude valikul võtsin arvesse lugude suurust, jättes välja uudisagentuuride (BNS ja teised) väikseid uudisteateid, millel oli puhtalt faktoloogiline väärtus. Erilist tähelepanu osutasin lugudele, mille autoriteks olid Postimehe ja *Molodjož Estonii* endi ajakirjanikud või poliitikud ja muud arvamuslimidrid, kes väljendasid oma seisukohti arvamuslimugudes. Nendes artiklites on kõige paremini näha ajalehtede hoiakuid Venemaa ja riigi institutsioonide suhtes.

Oluline on märkida analüüsitud tekstide žanre. *Molodjož Estonii*'s leidis publitsistlikke kirjatükke (6 artiklit), kirju (6 artiklit) ja uudislugusid (18 artiklit). Postimehes olid need arvamuslimood ja kommentaarid (15 artiklit), publitsistlikus žanris lood (6 artiklit) ja uudisllood (17 artiklit).

Molodjož Estonii lugude peamised autorid:

- ajakirjanikud: 8 lugu
- Venemaa internetiväljaanded: 2 lugu
- Venemaa infoagentuurid: 7 lugu
- rahvusvahelised infoagentuurid: 1 lugu
- lõiked rahvusvaheliste poliitiliste organisatsioonide ametlikest dokumentidest: 2 lugu
- ajalehe toimetused: 7 lugu
- Eesti poliitikud ja muud arvamuslimidrid: 3 lugu

Postimehe lugude peamised autorid:

- ajakirjanikud: 16 lugu
- lugeja (lugejakirjade rubriigis): 2 lugu
- rahvusvahelised infoagentuurid: 11 lugu
- ajalehe toimetused: 5 lugu
- Eesti poliitikud ja muud arvamusiikidrid: 5 lugu

Teostan nende lugude süvalugemist, mille põhjal saan välja tuua kõige sagedamini esinevaid diskursusi mõlemas väljaandes. Põhiliste diskursuste väljatoomine on tihedalt seotud teemadega, milleni jõudsin oma varasemas Beslani rünnaku meediakajastust uurivas töös (Kavinov 2006). Need põhilised teemad leiavad detailsema käsitlemise antud töö tulemuste analüüsi peatükis.

Tuleb märkida, et tõin välja nii need teemad, mis esinevad mõlemas väljaandes, kui ka iga ajalehe jaoks unikaalsed teemad. Nende teemade kaudu saan leida põhilisi diskursuseid. Diskursuste erinevus teemadest on see, et kui viimane määrab seda, mida kirjutati Beslani terrorirünnaku kohta, siis diskursus määrab seda, kuidas seda kirjutati ühe või teise teema lõikes.

Diskursuste väljatoomisel tulenesin mõlema väljaande võrreldavatest teemadest, kuid kontekst, milles ajalehed esitavad neid teemasid, on erinev.

Selle järel saan analüüsida neid tekste lähtuvalt sellest, mismoodi nad konstrueerivad Venemaa kujutist ja mis seisukohti toetab iga analüüsitud ajaleht Beslani toimunu suhtes.

4. Tulemuste analüüs

4.1. Analüüsitud lugude põhilised teemad

Oma seminaritöös (Kavinov 2006) määratlesin teemade esinemise sagedust Beslani tragöödiat kajastatavates lugudes.

Tabel 4.1: Põhilised teemad, mis esinesid ajalehtedes Molodjož Estonii ja Postimees

<i>Molodjož Estonii</i>	<i>Postimees</i>
<i>Kaastunne terrorirünnaku ohvritele (teema esines 21 korda – 35% kõikidest lugudest)</i>	<i>Kaastunne terrorirünnaku ohvritele (teema esines 7 korda – 10% kõikidest lugudest)</i>
<i>Terrorismi hukkamõistmine ja Vene riigi võitlus terrorismiga (teema esines 15 korda – 25% kõikidest lugudest)</i>	<i>Terrorismi hukkamõistmine ja Vene riigi võitlus terrorismiga (teema esines 15 korda – 21% kõikidest lugudest)</i>
<i>Venemaa ja välismaailma reaktsioon rahvusvahelisele terrorismile (teema esines 11 korda – 18% kõikidest lugudest)</i>	<i>Venemaa taktika hukkamõistmine maailma poolt Beslani konflikti lahendamise juures (teema esines 16 korda – 22% kõikidest lugudest)</i>
<i>Poliitilised muutused Venemaal (teema esines 5 korda – 8% kõikidest lugudest)</i>	<i>Venemaa poliitilise situatsiooni analüüs maailma poolt terrorismi leviku perioodil (teema esines 19 korda – 26% kõikidest lugudest)</i>
<i>Maailma terrorism ja Eesti (teema esines 3 korda – 5% kõikidest lugudest)</i>	<i>Maailma terrorism ja Eesti (teema esines 3 korda – 4% kõikidest lugudest)</i>
<i>Terroristid (teema esines 1 kord – 2% kõikidest lugudest)</i>	<i>Terroristid (teema esines 8 korda – 11% kõikidest lugudest)</i>
	<i>Venemaa president Putini poliitika hukkamõistmine välismaailma poolt (teema esines 24 korda – 33% kõikidest lugudest)</i>

Tabelist 4.1 näeb, et kahes väljaandes esinenud neli teemat olid sisuliselt sarnased, kuid erinesid omavahel arvulises ja protsendilises vahekorras. Ajalehed erinesid teineteisest kahe põhilise teema lõikes. Kõikide lugude teemad jagunevad kuude teemagruppi, mis

esinesid mõlemas väljaandes. Erilise teemana esineb Postimehes „Venemaa president Putini poliitika hukkamõistmine“. See teema on üks olulisemaid eestikeelse ajalehe jaoks.

Mõlemad väljaanded demonstreerisid negatiivset hoiakut Beslanis toimunu suhtes, mõistes hukka terrorismi levikut. Kui *Molodjož Estonii* esitas oma hinnangut rahvusvahelise terrorismi suhtes, siis Postimees rõhutas terrorismi kui Venemaa nähtust.

Järeldus, mida saab teha lugudes kasutatud allikate analüüsist:

- *Molodjož Estonii* kasutas suuresti Eesti poliitiliste ja ühiskondlike prominentsete inimeste arvamust (33% kõikidest allikatest), aidates seega kaasa põhilise teema kujundamisele: „kaastunne terrorirünnaku ohvritele“ (35% kõikidest lugudest). („Eesti leinab“, „Eesti riigi abi Beslanis kannatadasaanutele taastusravi pakkumises“, „kaastundekirjad Eesti valitsuse esindajatelt“, „kõikides Eesti ja Euroopa Liidu koolides toimusid vaikusminutid“, „lasteaia lapsed tõid lilli Venemaa saatkonna juurde Tallinnas“)
- Postimees viitas sagedamini Lääne meediakanalite, poliitikute ja ühiskondlike tegelaste arvamusele (32% kõikidest allikatest), kes vaatasid ja analüüsisid Venemaal toimuvat globaalsemas kontekstis. Selle taustal tulebki välja lisateema „Venemaa president Putini poliitika hukkamõistmine välismaailma poolt“ (33% kõikidest lugudest), mis puudus selgelt väljendatuna *Molodjož Estonii* lugudest (see esineb vaid kaudselt sellistes väljendites nagu „välismaailma suhe Putini Venemaa vastu muutus negatiivsemaks“, „Putini väär taktika võitlusel terrorismiga“, „Venemaa meedia mõistab hukka Vladimir Putini ja valitsuse tegevust seoses situatsiooniga Beslanis“, „Putini poliitika peab järgima demokraatliku arengu teed“ jne).

Terrorirünnaku teema Postimehes kasvas üle Venemaa riikluse teemaks. Terrorirünnak kui selline jäi tahaplaanile. Mõnes mõttes toimus ühe probleemi asendus teisega.

Teema „terroristid“ (11% kõikidest Postimehe lugudest, mis käsitlesid Beslani konflikt) esines seal, kus väljaanne vaatles terroristlike gruppide liidrite hoiakuid (poliitkorrektne

lähenemine). Sageli vastandas ajaleht Venemaa valitsuse hoiakuid terroristide arvamuse väljendamisele. Seega ajaleht demonstreeris vigu Venemaa valitsuse läbirääkimiste pidamise taktikas terrorirünnakute korraldajate ja nende taga seisvate inimestega (näiteks „Venemaa valitsus palus abi Mashadovil Beslani kriisi lahendamiseks“; „Mashadov süüdistab Lääne juhte Tšetšeenia situatsiooni väärast mõistmises“).

Molodjož Estonii ei võtnud erinevalt Postimehest eesmärgiks Venemaa poliitilise situatsiooni põhjalikku analüüsi (vaid 8% kõikidest lugudest, mis käsitlesid Beslani konflikti). Tähelepanu pälvisid vaid mõned poliitilised muutused, mida viis ellu president Putin terrorirünnaku süüdlaste võimalikult kiiremaks leidmiseks ja terrorismi edaspidise leviku ennetamiseks (president Putini poliitika „uue kursi“ selgitamine).

Molodjož Estonii keskendus Venemaa võitlusele terrorismiga (konservatiivne lähenemine), ega püüdnud leida ühe sündmuse vastastikku seost Tšetšeenia üldise situatsiooniga.

Postimees analüüsis põhjalikumalt poliitilist situatsiooni Venemaal, põhinedes Lääne poliitikute ja ekspertide avaldamistele (26% kõikidest lugudest, mis käsitlesid Beslani konflikti). Postimees laiendas Beslani konflikti teemat ka üldise situatsioonini Kaukaasia piirkonnas ja Venemaal tervikuna (Tšetšeenia iseseisvuse küsimus; sõnavabaduse piiramine Venemaal; Moskva poliitika hukkamõistmine OSCE poolt jt).

Järgnevalt on välja toodud põhilised diskursused, mis olid esindatud mõlemas väljaandes vaatlusalusel perioodil:

- *Molodjož Estonii*'s:
  - kaastunne terrorirünnaku ohvritele;
  - terrorismi hukkamõistmine ja Venemaa võitlus terrorismiga;
  - Venemaa ja välisilma reaktsioon rahvusvahelise terrorismi levikule;
  - poliitilised muutused Venemaal.
- Postimehes:
  - kaastunne terrorirünnaku ohvritele;
  - terrorismi hukkamõistmine ja Venemaa terrorismi-vastase võitluse kajastamine;

- Venemaa taktika hukkamõistmine välisilma poolt seoses Beslani konflikti lahendamismeetoditega;
- Venemaa poliitilise situatsiooni analüüs välisilma poolt terrorismi leviku perioodil;
- Venemaa president Vladimir Putini poliitika hukkamõistmine välisriikide poolt.

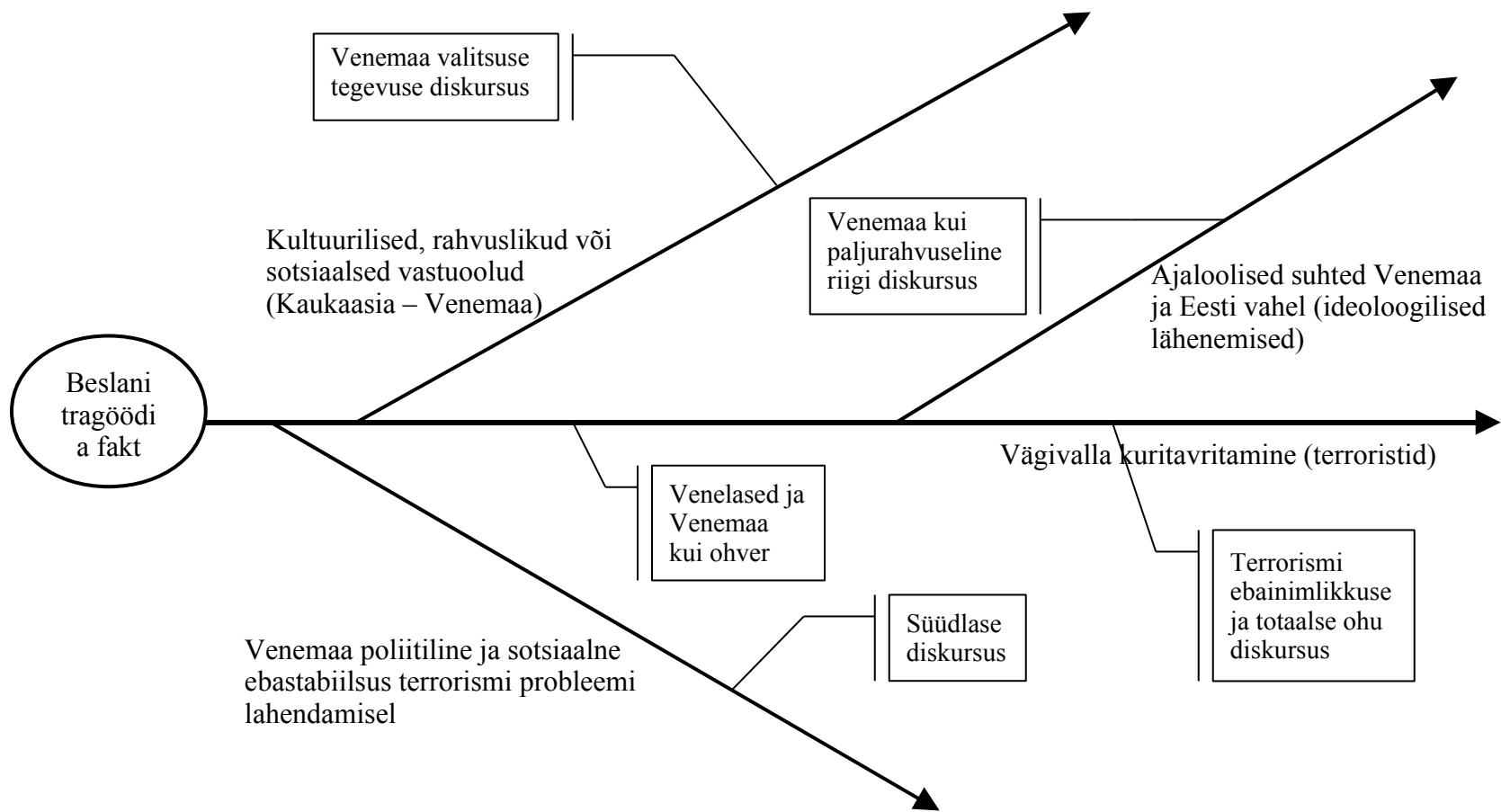
4.2. Põhilised diskursused venekeelses ajalehes *Molodjož Estonii*

Lugude „süvalugemise“ tulemusel sain järgmised põhilised diskursused ajalehes *Molodjož Estonii*:

- Venelased ja Venemaa kui ohver;
- Terrorismi ebainimlikkuse ja totaalse ohu diskursus;
- Venemaa valitsusringide diskursus;
- Süüdlase diskursus;
- Venemaa kui paljurahvuselise riigi diskursus

On oluline määratleda seda, mille põhjal saab esile tõsta antud diskursuste tekkimist. Beslani terrorirünnaku fakti ennast võtsid nii *Molodjož Estonii* kui Postimees sarnasesel viisil. Rünnaku esimestel päevadel oli informatsiooni suund enamasti faktoloogiline ja levis ühises strateegilises suunas „vägivalla kuritarvitamine (terroristid)”. Uue info tekkimise käigus tekkisid informatsiooni leviku kolm uut strateegilist suunda: kultuurilised, rahvuslikud või sotsiaalsed vastuolud (Kaukaasia – Venemaa); Venemaa poliitiline ja sotsiaalne ebastabiilsus terrorismi probleemi lahendamisel; ajaloolised suhted Venemaa ja Eesti vahel (ideoloogilised lähenemised).

Beslani sündmusi puudutava informatsiooni leviku käigus nendes suundades toimub põhiliste diskursuste tekkimine, mida tõin esile antud uurimuse tulemusena.

Skeem 4.2.1 Põhilised diskursused Beslani tragöödiat puudutava informatsiooni leviku strateegiliste suundade raames Molodjož Estonii's

4.2.1. Venelaste ja Venemaa kui ohvri diskursus

Tõstes oma bakalaureusetöös esile põhilised diskursused, üritan saavutada uurimustöö peamist eesmärki – kirjeldada Venemaa kujutist, mida konstrueeris kaks ajalehte. Nagu sai leitud minu seminaritöö raames, esitab seda kujutist *Molodjož Estonii* oma lugejatele eelkõige Beslani terrorirünnaku kirjelduse kaudu (faktoloogiline aspekt).

Ajaleht rõhus eelkõige kaastundele terrorirünnaku ohvritele. See diskursus sai valitud venekeelse ajalehe poolt kui võtmeteema ning esines enamikus lugudes. Selle kaudu püüdis ajaleht luua hirmuäratavat pilti toimunud tragöödiast, kasutades erinevaid vahendeid, et mõjutada lugejate emotsioone.

Seda diskurust saab jagada mitmesse alagruppi sõltuvalt sellest, kes avaldab kaastunnet:

- Kaastunde avaldamine Eesti elanike poolt
„Жители приграничного города вместе с россиянами **переживают** страшную трагедию в Беслане, считая, что погибшие дети и взрослые в ходе террористического акта – **это наша общая потеря**“ („Эстония скорбит“, *Molodjož Estonii*, 6.09.2004).
„**Народ Эстонии** глубоко **сопереживает** событиям в Беслане. **Мы должны делать все от нас зависящее**, чтобы предотвращать подобные события и находить как можно более уравновешенные способы решения, чтобы избежать потери самого святого – человеческой жизни», - подчеркнул Рюитель“ („Соболезнования от народа Эстонии“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004).
„**Никогда раньше пожертвования не вносили так активно**, - сказала генеральный секретарь Красного Креста Эстонии.“ („Детям Беслана“, *Molodjož Estonii*, 8.09.2004).
- Kaastunde avaldamine maailmaühtsuse poolt:
„**Комитет министров Совета Европы выразил соболезнования** родным и близким жертв террористической атаки и солидарность «с народом и властями России в момент, когда **эта страна, являющаяся**

членом европейской семьи, переживает трагические испытания“
(„Призыв к объединению“, *Molodjož Estonii*, 10.09.2004).

Oluline on siinkohal märkida, et Venemaa esineb kui Euroopasse kuuluv riik.

- Kaastunde avaldamine Venemaa valitsuse poolt:

„Почтим память **невинноубиенных** минутой молчания, - обратился к пришедшим **посол РФ** в Эстонии.“ („Скорбь и надежда“, *Molodjož Estonii*, 13.09.2004).

Siin võib peale kaastunde avaldamist märkida vanaslaavi leksikat, mida kasutab Venemaa suursaadik Eestis. Selline leksika on tüüpiline kirikutekstidele, mis on kirjutatud vanaslaavi keeles. Siit võib järeldada, et Venemaa esineb suursaadiku suulises tekstis kui kristlik riik. Samas loos mainib ajakirjanik tseremoonial toimunud laste laulmist (laulud „Jumal, halasta“, „Ave Maria“). Seda laulmist kirjeldab ajalehe lugu niimoodi: „летит в поднебесье чистый юный голос, и возвращается на землю, омывая наши души, и снова рвется ввысь“. Loo illustreeris lapse pilt ingli riietuses, mis rõhutab loo kristlikku paatost veelgi.

- Kaastunde avaldamine Tšetšeenia elanike poolt:

„Сегодня **мы, чеченцы**, близко к сердцу воспринимаем происходящее в Северной Осетии и готовы помочь людям, пострадавшим от рук террористов“ („Террору нет оправдания“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

„**В Чечне сегодня налаживается нормальная жизнь**, в республике можно спокойно трудиться и получать зарплату, говорят братья террористов. – Поэтому причин для террора нет, нет ему и оправдания. ....как и всем чеченцам, не нужна вражда ни с осетинами, ни с ингушами, **ни с русскими**.“ („Террору нет оправдания“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

Kontekst, milles ilmusid eelpool nimetatud katkendid, olid seotud ossetiinide ja venelaste kättemaksuga terroristide peredele, kes elavad Tšetšeenias. Läbi teatud õigustuse demonstreerib see viitamist tšetšeenide süüle Beslani terrorirünnakus.

Eelpool tsiteeritud tekstidest võime teha järelduse, et viidates kõigi põhiliste arvamusalaliste kaastunde avaldamistele rünnaku ohvritele näitas *Molodjož Estonii* Vene riiki seoses terrorirünnakuga eelkõige „ohvrina“.

4.2.2. Terrorismi ebainimlikkuse ja totaalse ohu diskursus

Teine oluline diskursus venekeelses ajalehes, mida välja tooksin, on terrorismi hukkamõistmine ja Venemaa terrorismi-vastase võitluse näitamine. Siin saame vastuse küsimusele ettekujutusest terrorismist tervikuna ja selle seosest Venemaa kujutisega.

Molodjož Estonii pooldab konservatiivset lähenemist selle sündmuse kajastamisel. Seda näitab lugude rohkus, mis on pühendunud terrorismivastasele võitlusele ja Venemaa võimele leida selle võitluse meetodid

„**Совет Безопасности ООН** вновь подчеркивает, что терроризм во всех формах и проявлениях представляет одну из наиболее серьезных **угроз миру и безопасности**, и любые террористические акты являются **преступными и не имеющими никаких оправданий**, по каким бы мотивам, когда и кем бы они ни совершались, говорится в заявлении.“
(„Осуждение террора“, *Molodjož Estonii*, 3.09.2004)

„„Произшедшие в последние дни в сопредельной Эстонии России **чудовищные** террористические акты – это явление одного порядка: терроризма, бросающего **вызов всему миру**“ - говорится в заявлении правительства Эстонии.“ („Остановить терроризм!“, *Molodjož Estonii*, 3.09.2004)

„Террористы и их **закулисные покровители** в очередной раз продемонстрировали **всему миру свой звериный оскал и чело́веконенавистническую идеологию** терроризма. („Террору нет оправдания“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004).

Viimases tsitaadis täheldame leksikat, mis oli tüüpiline venekeelsetele ajalehtedele vaenlase kirjeldamiseks „külma sõja“ perioodil. Vaenlasena esinesid tollal eeskätt Ameerika Ühendriigid ja nende liitlased. Siin on ka vihje teatud terroristide „kulissidetagustele toetajatele“.

Seejuures on selle diskursuse üheks aspektiks Tšetšeenia kui islami-põhise terrorismi üks allikas:

„В России существует **проблема чеченского фундаменталистского терроризма**, но есть также проблема региона, разрушенного после опустошительной для гражданского населения войны, проблема массового нарушения прав человека (силами безопасности и партизанами) и политическая проблема...“ („Терроризм без границ“, *Molodjož Estonii*, 3.09.2004)

„В Чечне сегодня **налаживается нормальная жизнь**, в республике можно спокойно трудиться и получать зарплату, говорят братья террористов. – Поэтому причин для террора нет, нет ему и оправдания. ....как и всем чеченцам, не нужна вражда ни с осетинами, ни с ингушами, **ни с русскими**.“ („Террору нет оправдания“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

Nendes tekstides näeme vihjet konflikti religioossele koostisele. Samal ajal määratleb *Molodjož Estonii* Beslani rünnakut kui rahvusvahelise terrorismi avaldamist, mis sihib muuhulgas ka Venemaa Kaukaasia aladele.

Peale selle esineb ajalehe lugudes ka õigustusi toimuva: Venemaa paljurahvuselisus, kus etniline mõistmatus ja lahkarvamus olid, on ja jäävad. Samas ei õigusta leht terroriste laste tapmise kaudu lahendada etnilisi probleeme. Leht määratleb terrorismi kui ohtu tervele inimkonnale, millega tuleb üheskoos võidelda.

Ajaleht näeb lahendust Venemaa valitsuse poliitilises stabiliseerimises – lehe nägemusel on Venemaal terrorismi-vastase võitluse olulisuse mõistmine olemas, jääb vaid seda

mõistmist õigesti ellu viia. Maailmaühtsuse toetus saab seejuures täitma abistavat funktsiooni.

4.2.3. Venemaa valitsuse diskursus

Venekeelses ajalehes on Venemaa valitsus esindatud eelkõige Vene president Vladimir Putini kaudu. Ta esines kui „peamine võitleja terrorismiga“ ja Venemaa ühtsuse ja julgeoleku tagaja:

„По словам канцлера ФРГ Герхарда Шредера, *президент РФ Владимир Путин ясно продемонстрировал готовность к политическому решению проблемы Чечни*, однако террористы, которые грозят убийством детей, не могут серьезно восприниматься как партнеры по переговорам.“ („Последний бой в Беслане“, *Molodjož Estonii*, 4.09.2004)

„Далее он отметил, что *борьба с терроризмом должна стать в полном смысле общенациональным делом* и поэтому так важно активное участие в ней всех институтов политической системы всего российского общества.“ („Объединение нации“, *Molodjož Estonii*, 14.09.2004)

„Мы говорим: терроризм должен быть поставлен на колени и уничтожен. *Мы победим!*“ („Нет терроризму“, *Molodjož Estonii*, 8.09.2004)

Putin kasutab oma resolutsioonis Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja loosungit „Me võidame!“. Resolutsiooni rütm ja leksika sarnanevad samuti tollase aja propaganda tekstidele, mis peaks vanemal põlvkonnal tekitama teadvustamata reaktsiooni „analoogia järgi“:

„... выдержка, стойкость, мудрость. Во многом благодаря этому *в начале 21 века удалось избежать кавказской войны*, которая могла иметь широкомасштабные, глобальные последствия.“ („Кавказ рядом“, *Molodjož Estonii*, 10.09.2004)

Ajaleht õigustab Putini kõiksuguseid tegevusi. Venemaa esineb seega lehes kui riik, mille eesotsas on tugev isiksus, kes on valmis otsustavateks aktsioonideks ja kellel on toetus

Lääne poolt. Mitmes loos korratatakse üle tema tuntud fraasi: „rahva mobilisatsioon ühise ohu ees“. Enamasti ei andnud *Molodjož Estonii* hinnanguid Putini tegevustele. Kui see juhtus, oli hinnang üldiselt positiivne. Putini arvamus toimuva suhtes esineb ajalehes kinnitava faktorina (Кавинов 2006).

Putin esineb samuti kui riigi ühtsuse ja julgeoleku kaitsja, kes pakub selleks välja konkreetseid abinõusid:

„Убежден, единство страны – это главное условие победы над террором... Считаю также необходимым внести изменения в структуру правительства и воссоздать министерство, ответственное за вопросы региональной и национальной политики“ („Объединение нации“, *Molodjož Estonii*, 14.09.2004).

Oluline on märkida, et antud väide sai tehtud järgmises välispoliitilises kontekstis: NATO jätab ära ühised õppused „Partnerlus rahu nimel“ programmi raames, mis olid planeeritud 27. septembriks. Suur grupp tšetšene palub varjupaika Poolas, kes sai hiljuti NATO liikmeks. Samal ajal käib diskussioon, kas Venemaal on õigus preventiivrünnakutele terroristide baaside vastu välismaal. Sisepoliitilises kontekstis domineerib selline sündmus nagu Kaširi maantee terrorirünnaku viies aastapäev. Teisisõnu konstrueerib sündmuskontekst ise nii väliste kui sisemiste ohtude olemasolu riigile.

Ajaleht räägib ka teistest valitsusstruktuuridest, kuid ei nimeta neid konkreetselt:

„...добьется того, чтобы **все виновные** в произошедшем в Беслане, **кто носит погоны**, независимо от звания, **были наказаны**“ („Народ настоял на отставке“, *Molodjož Estonii*, 9.09.2004).

Arusaamatuks jääb see, kes peaks süüdlasi karistama. Võib ka välja lugeda katset üle kanda süüd poliitilistelt ringkondadelt jõustruktuuridele.

4.2.4. Süüdlase diskursus

See diskursus on üks keerulisemaid, sest erinevad subjektid püüavad üle kanda süüd teineteise või teatud „ületamatute asjaolude“ peale.

Esimestel päevadel pärast terrorirünnakut nimetatakse süüdlasteks jõustruktuure, kes ei suutnud ära hoida koolimaja rünnakut:

„...**силовые ведомства**, в связи с допущенной ими халатностью, повлекшей **многочисленные человеческие жертвы**...“ („Партийное расследование“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

„...до сих пор **не достигнута четкая координация действий ФСБ**...“ („Партийное расследование“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

Edaspidi püüdis ajaleht leevendada teravat hinnangut julgeolekustruktuuride tegevusele, demonstreerides sõjaväelaste kiiduväärseid tegusid ja kandes üle süü teatud tsiviil- ja ületamatutele asjaoludele:

„Однако благодаря **упреждающим действиям подразделений федеральных сил**...“ („Погибли, защищая детей“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004)

„И с этой **бестолковой** стрельбой **неизвестных гражданских все сорвалось**. В общем, штурм не готовился. Это все враньё /.../ Уже, когда пошла эта **х...ня**, **пришлось действовать военным**...“ („Штурм начала «третья сила»?“, *Molodjož Estonii*, 8.09.2004)

Edaspidiselt määratles *Molodjož Estonii* teist peamist süüdlast tragöödias: terroristid. Kõik ülejäänud (kaasarvatud Venemaa valitsusstruktuurid) esinesid kui terroristide ebainimlike tegevuste ohvrid. Kuid need ohvrid on võimelised ohule vastu seisma, määratlema enda ja maailmaühtsuse jaoks meetmed rahvusvahelise terrorismi leviku vastu. Selle abil kannab Venemaa (valitsusringkonnad) üle sisemisi probleeme (Tšetšeenia) rahvusvahelisele areenile.

Teise süüdlasena vaatles ajaleht ka „sisemisi vaenlasi“:

„Это «уголовщина» в широком смысле, ...так называемых «борцов за независимость». Это «пятая колонна» в самой России.... У фальшивых либералов и настоящих нацистов все больше общего. Общие спонсоры зарубежного происхождения“. („Тайная война «интервентов»“, *Molodjož Estonii*, 30.09.2004)

Veel ühe süüdlasgrupina esinesid ajalehes ka välised jõud, kes jagunevad omakorda kahte gruppi:

- Rahvusvaheline islamipõhjaga terrorism
- Islamiga mitte-seotud teatud nimetamata „ringkonnad“ USAs ja Euroopas

Tüüpilise näitena viitest rahvusvahelise islamipõhjaga terrorismi süüle Tšetšeenia konfliktis võib pidada järgmisi väiteid:

„По мнению испанской «А-Бэ-Сэ» **исламский терроризм является основным ингредиентом в чеченском конфликте**, но имеются и другие факторы, которые придают ему сложность. «Сбивание самолетов, самоубийство женщин с помощью поясов со взрывчаткой, массовые похищения людей. Речь не идет о новых акциях, но их плотность в столь короткий период беспрецедентна и немедленно покончила с восприятием войны вокруг Чечни как «забытой»“ („Терроризм без границ“, *Molodjož Estonii*, 3.09.2004).

„Россия готова бить по террористам **за рубежом**.“ („Россия готова бить по террористам за рубежом“, *Molodjož Estonii*, 9.09.2004).

Terrorismi mõistetakse kui rahvusvahelist nähtust. Venemaa määratles terrorismi leviku põhilisi allikaid kogu maailmas kaasarnvatud tema enda territooriumil.

Mis puudutab aga määramata vaenlasi Läänes, siis nende kujutist konstrueerib ajaleht järgmiselt:

„...против России ведется тайная война теми кругами **в Америке, в Европе и на Востоке**, которые рассматривают её как потенциального противника. Эти «принимающие решения» люди считают своей заслугой «почти бескровный коллапс Советского Союза» и рассчитывают по этой же схеме развалить Российскую Федерацию с тем, чтобы на её территории образовались «многочисленные недееспособные квазигосударственные образования»“ („Тайная война «интервентов»“, *Molodjož Estonii*, 30.09.2004).

„Эти события наводят на мысль, что кто-то целенаправленно старается **нанести ущерб России**, осложнить отношения между людьми разных национальностей и вероисповеданий. /.../ совершившие этот позорный и подлый акт не имеют **«никакого отношения к исламу»**.“ („Террору нет оправдания“, *Molodjož Estonii*, 7.09.2004).

Esimene tsitaat on loost, mis paiknes kõrvuti tuntud Eesti poliitikute Mart Laari ja Toomas Hendrik Ilvese kirjaga, kus nad väljendasid murelikkust seoses demokraatia hääbumisega Venemaal. Seega esitas ajaleht samal leheküljel kahte vastandlikku arvamust: ühelt poolt otsing Venemaa õigustuse järgi, teiselt poolt Venemaa poliitilise korra kriitika Eesti ja Lääne poliitikute poolt. Ühes loos on juttu välistest vaenlastest (Ameerika ja Euroopa) ja kõrvuti on kiri välismaa poliitiliste ringkondade poolt. Selle kirja roll loo taustal seega nõrgeneb, kaotades oma esialgset tähendust ja saades võib-olla uue tähenduse – „välisvaenlase“ kiri.

4.2.5. Venemaa kui paljurahvuselise riigi diskursus

Oma lugudes esitas *Molodjož Estonii* Vene riiki kui maad pikkade ajalooliste ja multikultuursete traditsioonidega:

„...Россия является **единственной федерацией в мире**, субъекты которой могут иметь **статус национальных республик**“ („Тайная война «интервентов»“, *Molodjož Estonii*, 30.09.2004).

„Россия есть **демократическое федеральное правовое государство с республиканской формой правления**“ („Вертикаль без границ“, *Molodjož Estonii*, 17.09.2004).

„Россия **была, есть и будет единым, целостным, многонациональным государством**“ („Нет терроризму“, *Molodjož Estonii*, 8.09.2004).

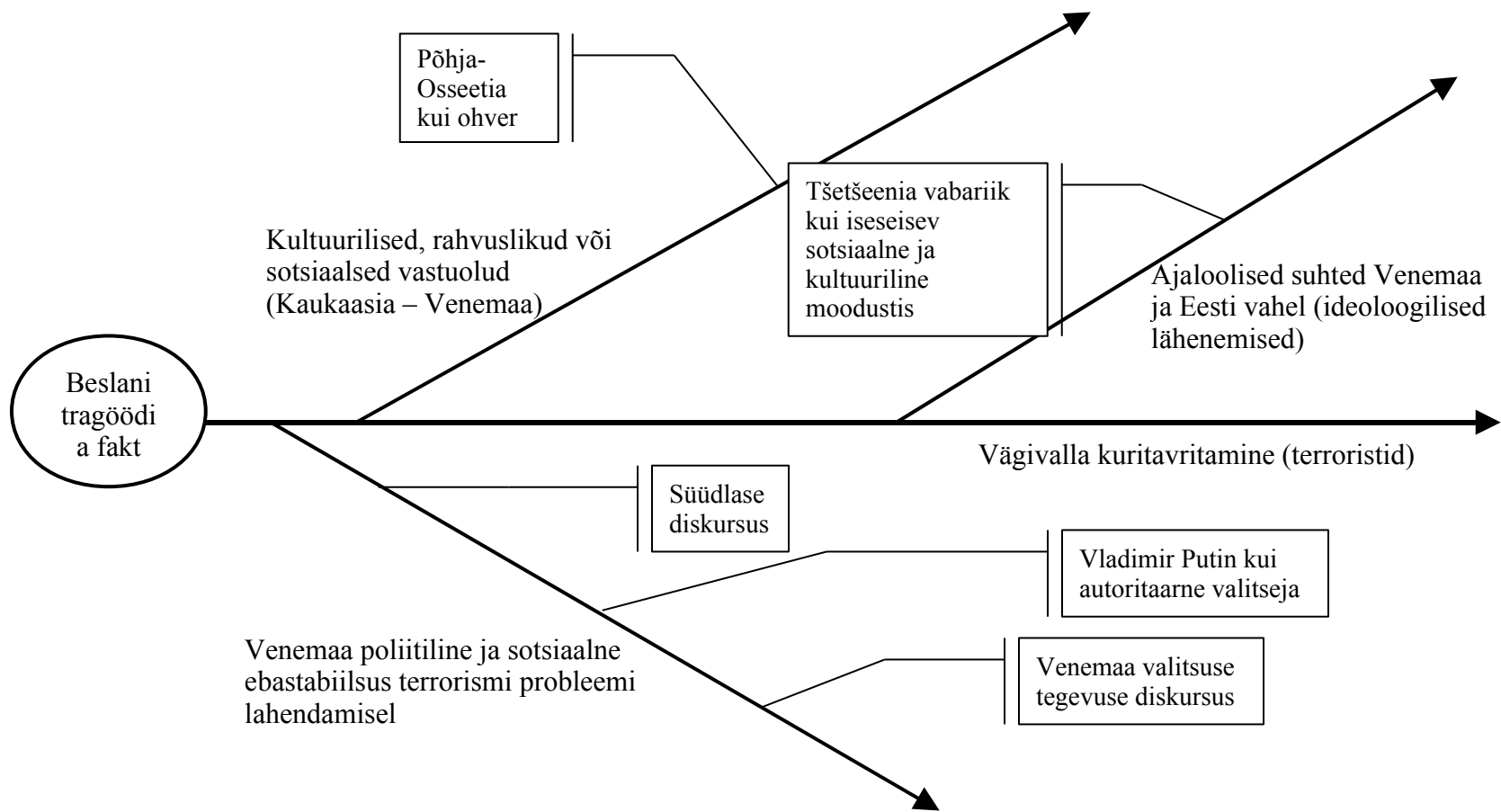
Ajaleht demonstreerib seega riigi paljurahvuselisust, kus on vaja võtta arvesse erinevate kultuuride ja religioonide huve. Leht toob välja Vene riigi demokraatlikkust ja ühtsust, mis eksisteerivad ja jäävad, olenemata terroristide rünnakutest ja teatud „Lääne

ringkondade“ soovist hävitada Vene riiklust. Seda võib samuti pidada Beslanis toimunudle õigustuseks.

4.3. Põhilised diskursused eestikeelses ajalehes Postimees

Põhilised diskursused Postimehes:

- Põhja-Osseetia kui ohver;
- Venemaa valitsuse tegevus;
- Vladimir Putin kui autoritaarne valitseja;
- Süüdlase diskursus;
- Tšetšeenia vabariik kui iseseisev sotsiaalne ja kultuuriline moodustis.

Skeem 4.3.1. Põhilised diskursused Beslani tragöödiat puudutava informatsiooni leviku strateegiliste suundade raames Postimehes

4.3.1. Põhja-Osseetia kui ohvri diskursus

See diskursus ei esinenud ajalehes väga jõuliselt. Kõige sagedamini võis seda täheldada uudislugudes. Puudus igasugune emotsionaalne leksika, mis tihtipeale iseloomustab „ohvri“ kirjeldust:

„Eile pärastlõunal katsid Venemaa Tallinna saatkonna ukse- ja aknaesiseid kümned lillekimbud, *millega rahvas mälestas Beslani pantvangidraamas hukkunuid*“. („Vene saatkonna esist katavad lilled“, Postimees, 7.09.2004).

„*Eesti koolides, nagu mujalgi Euroopas, mälestati eile leinaseisakuga Põhja-Osseetias Beslani kooli pantvangidraamas hukkunuid.*“ („Eesti koolides mälestati Beslani koolis hukkunuid“, Postimees, 15.09.2004).

Siinkohal rõhutatakse peale kaastunde avaldamise rünnaku ohvritele ka Eesti kuulumist Euroopa Liitu. Postimehe hoiakut määratleb paar MEIE (Eesti riik) – MEIE (Euroopa Liit).

„Venemaa ei ole vastanud Eesti valitsuse ligi kolme nädala eest tehtud pakkumisele *võimaldada Beslani kooli pantvangikriisis kannatanutel taastuda üleelatus Eestis*“. („Venemaa pole Eesti abipakkumisele vastanud“, Postimees, 25.09.2004).

Peale abi pakkumise näitamise rünnaku ohvritele (kaastunne), väljendab ajaleht Venemaa käitumise hukkamõistu, kes ignoreerib Eesti-poolset abi.

„Beslani koolimaja juures *ootavad emad-isad mõtlevad* vaid sellest, kuidas *oma lapsi veel kord elusana näha*. Võib-olla läheb kõik hästi ja lapsed pääsevad sellest tragöödiast eluga, ehkki *kõik varasemad pantvangikriisid on Vene väed lahendanud jõuga* ning *hiljem olulisi tõsiasju avalikkuse eest varjanud*“. („Ära kasutatud lapsed“, Postimees, 3.09.2004).

Sellest tsitaadist nähtub lahkuviimine Beslani elanike ja Venemaa valitsuse vahel. Ühed figureerivad kui „ohvrid“, teised esinevad „süüdlaste“ rollis. Ajaleht annab negatiivset

hinnangut jõustruktuuridele, kes ei suutnud lahendada varasemate pantvangivõttude probleeme parimal viisil, ja Vene valitsusele, kes varjab kogu tõe oma kodanike eest.

Postimees määratles enda jaoks konflikti peamist „ohvrit“ – Põhja-Osseetia vabariiki, eristades seega Venemaa ja Põhja-Osseetia mõisteid. Kaastunnete avaldamised olid adresseeritud suures osas Põhja-Osseetia elanikele. Vene riik esines enamasti „süüdlase“ rollis, kes ei vaja kaastundeid.

4.3.2. Venemaa valitsuse tegevuse diskursus

Vene võimude tegevust esitab ajaleht suuresti negatiivses kontekstis, demonstreerides seega vigu mitte ainult terrorismivastase võitluse taktikas, vaid ka üldistes riigi juhtimise suundades.

„Venemaa demokraatlikud *institutsioonid* on alati olnud *nõrgad ja haprad*.“ („Meie poliitika ei ole suutnud kaasa aidata demokraatliku Venemaa tekkel“, Postimees, 30.09.2004).

„*Kreml* ühelt poolt viitab *rahvusvahelisele terrorismile*, kuid samas *keeldub ise Tšetšeenias rahvusvahelist üldsust konflikti lahendamisse kaasamast*.“ („Osseetia pantvangidraama kohta puuduvad lõplikud andmed“, Postimees, 6.09.2004).

„Kasparovi arvates ei ole *Vene võimud Beslani kriisi suhtes* olnud läbipaistavad ning tegelikult on teeselnud, nagu *poleks Tšetšeenias mingit kriisi*.“ („Venemaa ähvardab ennetavate löökidega“, Postimees, 9.09.2004).

„*Kreml* kujutab olukorda nii, nagu *poleks need lapsed hukkunud kümneaastase Tšetšeenia sõja, vaid rahvusvahelise terrorismi tõttu*.“ („Beslani tänavad täitusid matuselistest“, Postimees, 7.09.2004).

Viimased tsitaadid esinevad kontekstis, kus Läänes on olnud lahkarvamused Tšetšeenia küsimuses. Ühelt poolt toetasid mõned Lääne esindajad nagu tollane Saksamaa kantsler Gerhard Schröder või Euroopa Komisjon Putini ja Vene valitsuse tegevust Tšetšeenia suunas, samal ajal kui NATO ja Euroopa Liit suhtusid üsna kriitiliselt Tšetšeenias toimuva suhtes.

Ajaleht ei seo Beslani rünnakut rahvusvahelise terrorismi levikuga, sidudes seda rohkem Tšetšeeniaga, määratledes Venemaad kui terrorismi peamist õhutajat.

4.3.3. Vladimir Putini kui autoritaarse valitseja diskursus

Erinevalt *Molodjož Estonii*’st sai Venemaa president Vladimir Putin Postimehe lugudes võtmefiguuriks, kelle tegevuse ümber pöördusid kõik põhilised sündmused ja kelle baasil toimus Venemaa kujutise konstrueerimine eestikeelses ajalehes. Kõige sagedamini kandsid Vene presidendi mainimised negatiivset iseloomu (73-st vaadeldud loost oli Putin mainitud 36-s – neist 15 olid negatiivse, 16 neutraalse ja ainult 5 positiivse hinnanguga).

„Oma pöördumises kutsub Putin rahvast mobiliseeruma ühise ohu vastu. Ent oma kriisivastuse programmi esimese punktina mainib ta «kompleksseid meetmeid riigi ühtsuse tugevdamiseks. ***Kuidas mobiliseerida rahvast ilma riigi ühtsust tugevdamata? Või veel täpsemalt – millist rahvast on vaja mobiliseerida?***“ - („Tahte triumf Vene moodi“, Postimees, 14.09.2004).

Demonstreeritakse mitte ainult nõrkade killustatud poliitiliste institutsioonide probleem, vaid ka rahvuslikku küsimust. „Rahvas“ – kas tšetšeenid, ossetiinid, venelased või siis venemaalased?

„***See on Vladimir Putini Moskva***, mis koondab Kremli üha enam ***võimu regioonidest, kontrollib ajakirjandust, kavatseb kujundada endale meelepärast parlamenti, tõrjub kõik ettepanekud Tšetšeenia sõja poliitiliselt leevendamisest ja ähvardades rünnata terroristide baase välismaal, näitab näpuga Vene haardest lahtirabelevale Gruusiale***“ („Jälle häda Venemaa pärast“, Postimees, 18.09.2004).

Siin on loetletud Putini poliitika arengu kõik tendentsid, mida Postimees analüüsis üksikhaaval aktiivselt oma lugudes. Leht demonstreerib Vene presidendi poliitika mitmeid probleemseid külgi:

„Muidugi, *kui Putin astub terrorismivastase võitluse kilbi varjus järjest kaugemale demokraatiast*, koondades Kremli üha suurema võimutäiuse, võib see lõpuks kaasa tuua Venemaa isolatsiooni.“ („Vägivald sünnitab vägivalda“, Postimees, 18.09.2004).

„...*Vladimir Putin* neid [Venemaa demokraatlikud institutsioonid] veelgi nõrgestanud. „*President Putini välispoliitikat* iseloomustab aina rohkem ähvardav suhtumine Venemaa naabritesse ja Euroopa energetikajulgeolekusse....“ „Beslani jubeda kuritöö järel andis president Putin teada kavast võimu täiendavalt tsentraliseerida ning suruda läbi meetmed, mis viivad Venemaa veelgi lähemale *autoritaarsele režiimile*“ („Meie poliitika ei ole suutnud kaasa aidata demokraatliku Venemaa tekkel“, Postimees, 30.09.2004).

Siin peegeldub terrorismivastase võitluse valitud taktika ebaefektiivsus ja presidendi poliitika ebademokraatlike meetmete kriitika, samuti murelikkus Venemaa suhete eest Euroopa Liidu ja lähimate naabritega.

Ajaleht tunneb muret selle üle, kas Venemaa terrorismi oht levib ka laiemalt:

„*Üksnes Venemaal muutub* see komme tülgestavalt *veriseks, ületades kõik piirid*.“ („Kas Beslan jääb viimaseks“, Postimees, 29.09.2004).

See tsitaat on üks näide Putini riigi juhtimise meetodite kriitikast. See on otsene väide, et Putini olek riigi eesotsas sümboliseerib veriste aksioonide levikut mitte ainult Venemaa territooriumil, vaid ka väljaspool selle piire. Putin esineb siinkohal kui rahvusvahelise terrorismi õhutaja ja maailma julgeoleku ja stabiilsuse vaenlane.

4.3.3. Süüdlase diskursus

Süüdlase otsingutes püüdis Postimees vaadelda üksikut sündmust Beslanis üldise situatsiooni taustal Põhja-Kaukaasias, väites seega, et Beslani terrorirünnak oli tšetšeenide probleemi üks väljendusvorme. Erinevalt venekeelsest ajalehest määratles Postimees ainult sisemisi süüdlasi toimunud.

„Veel hullem pimepunkt on see, kui Beslani taustal ei taheta näha Põhja-Kaukaasiat tabanud ebastabiilsuse põhjusi: *unustatakse kaks Tšetšeenia sõda, filtratsioonilaagrid, Groznõi purukspommitamine ning rohkem kui sada tuhat ohvrit, põgenemist ja peavarjuta jäänutest rääkimata.*“ („Mure Kaukaasia pärast“, Postimees, 10.09.2004).

„*Venemaa kasutab tormijooksu* alati varem kui lääneriigid ning ei panusta piisavalt läbirääkimistesse, mille tagajärjeks on mitmete analüütikute arvates pea *alati suur hukkunute arv*“. („Pantvangidraama anatoomia“, Postimees, 21.09.2004).

Oluline on siinkohal märkida, et ajaleht ei konkretiseeri erinevate valitsusstruktuuride tegevusi, määratledes neid üldise mõistega „Venemaa“. Antud juhul esinevad süüdlastena Venemaa jõustruktuurid ja valitsusringkonnad, kes andsid käsu koolimaja tormijooksuks.

„*Hukkunuid* oleks Beslanis *võinud olla palju vähem*, kui *võimud oleksid suutnud* kooli ümber luua *tihedalt suletud piiramisrõnga*. /...../ Kuid koolimaja juurde kogutud eliitüksuste, sisevägede ja armee väeosade buket allus igaüks erinevatele instantsidele ning omavaheline infovahetus oli enam kui nigel“. („Segadus ja valede otsuste jada tõid kaasa veresauna Beslanis“, Postimees, 16.09.2004).

“Sadade hukkunutega lõppenud lahing pantvangivõtjate ja julgeolekujõudude vahel puhkes Bassajevi väitel seetõttu, et *Vene eriüksused korraldasid koolile ettekavatsetud rünnaku.*” („Bassajev: mina ründasin Beslani“, Postimees, 18.09.2004).

Nendes lugudes nimetatakse selgelt tragöödia süüdlasi - jõustruktuure, kes ei olnud võimelised adekvaatselt reageerima tekkinud olukorras. Ajaleht demonstreerib nende organiseerimatust ja ebakompetentsust kriisiolukordade lahendamisel.

„Venemaa president *Vladimir Putin* on varasemate pantvangikriiside lahendamiseks tunduks saanud oma jäiga ja otsustava stiili poolest – *terroristidele mingeid järeleandmisi ei tehta* ning pantvangistajad on rünnatud isegi siis, *kui operatsiooni käigus võivad hukkuda süütu inimesed.*“ („Terroristid vangistasid sajad koolilapsed“, Postimees, 2.09.2004).

„Avalduses *süüdistati Putinit* sõja käivitamises Tšetšeenia vastu ning märgiti, et *ta vastutab vähemalt 335 inimese hukkamise eest eelsel nädalal Põhja-Osseetias.*“ („Tšetšeenid pakuvad Putini eest 20 miljonit dollarit“, Postimees, 10.09.2004).

Presidendi süü seisneb mitte ainult eraldi juhtumises Beslanis, vaid ka Tšetšeenia sõjaoperatsioonides, kusjuures Tšetšeenia esineb kui „ohver“.

„*Kreml* ei peaks kõnelusi mässulistega pidama taganemiseks, kui eesmärgiks on *väheneda tulevaste ohvrite hulka...*“ („Vägivald sünnitab vägivalda“, Postimees, 18.09.2004).

„Mitte mingil juhul ei tohiks *Venemaa nüüd lastest kasu lõigata* ja näidata kogu maailmale, et Tšetšeenias võimutseb rahvusvaheline terrorism, kelle vastu on kõik vahendid lubatud. Maailma avalikkuse tähelepanu peab olema suunatud ka tšetšeenide olukorrale ja sealsetele inimõiguste rikkumisele.“ („Ärakasutatud lapsed“, Postimees, 3.09.2004).

Postimees asetaski peaaegu kogu vastutuse Moskva valitsuse peale, kes on lubanud terrorismi levikut Venemaa territooriumil. Tähelepanu keskel oli mitte terrorirünnak ise, vaid Venemaa üldine poliitika Tšetšeenia suhtes ja Vene riigi suhted Tšetšeenia liidritega.

4.3.4. Tšetšeenia vabariigi kui iseseisva sotsiaalse ja kultuurilise moodustise diskursus

See diskursus sai üheks võtmeteemaks Postimehes. Ajaleht märkis just Tšetšeeniat kui tragöödia peamist „ohvrit“, demonstreerides vabariigi raskeid omavahelisi suhteid Moskva valitsusega.

„...kuid eriti Kreml vastutavad samuti *Vene kodanike elude* kadumise eest. Rääkimata *tšetšeenide eludest*“. („Halb esimene koolipäev“, Postimees, 2.09.2004).

Sellest tsitaadist ilmub selgelt eristamine „Vene kodanike“ ja „tšetšeenide“ vahel. Seega arvestab ajaleht võimalusega, et Tšetšeeni vabariigil saavad olema oma kodanikud, keda ta saaks efektiivsemalt kaitsta.

„See on väike, kuid tähelepanuväärne märk, et *pisikesi rahvaid*, kes „lihtsa maailma“ ning lihtsameelsete maailma pildi mõnikord ülearu keeruliseks teevad, *ei soovita määrgata*“. („Mure Kaukaasia pärast“, Postimees, 10.09.2004).

„Ehkki põhisüü toimumus lasub *tšetšeenidel*, ei tohiks silmi sulgeda asjaolu ees, et Kreml vastutab samuti oma kodanike elude eest“. („Ärakasutatud lapsed“, Postimees, 3.09.2004).

Ajaleht süüdistab seega mitte ainult tšetšeeni terroriste, vaid ka Venemaa valitsust, kes peaks kandma hoolt oma kodanike elude eest.

«...*väikerahva või vähemusrahvuse huve me siis õigupoolest kaitseme/.../.*
Eesti taasiseseisvumine on ilmekas näide läbirääkimiste efektiivsusest.
Lootkem siis, et läbirääkimised siiski jätkuvad“. („Pantvangidraama anatoomia“, Postimees, 21.09.2004).

Siin on näha püüet samastada Nõukogude Eesti ja praeguse Tšetšeenia Vabariigi olukorda. Nõukogude Eestile seisis vastu Nõukogude Liidu poliitiline süsteem, samal ajal kui Tšetšeenia iseseisvusele seisab vastu Putini Venemaa.

„See muudab ka mõõdukamatel *tšetšeenidel* väga raskeks n-ö läänemaailmast kaastunde ja mõistmise otsimise ning annab Venemaale vabad käed Kaukaasias tegutsemiseks“. („Bassajev tunnistas üles veriselt lõppenud rünnaku“, Postimees, 18.09.2004).

Ajaleht mõistab hukka Venemaa poliitikat Tšetšeenia suhtes. Leht määratleb samuti Beslani tragöödia peamist süüdlast – Vene riiki. Esiplaani tuleb Tšetšeenia kujutis „ohvrina“ Venemaa-poolse türannia käes. Postimees demonstreerib kaastunde otsinguid ja tšetšeeni kodanike mõistmist maailmaühtsuse poolt.

4.4. Vastuolulised kontekstid, mis konstrueerivad Venemaa kujutist

Vaadeldes informatsiooni levikut Beslani kohta septembri jooksul võib täheldada mitte ainult vastuolusid informatsiooni sisus, vaid ka kontekstis, milles seda infot kasutati.

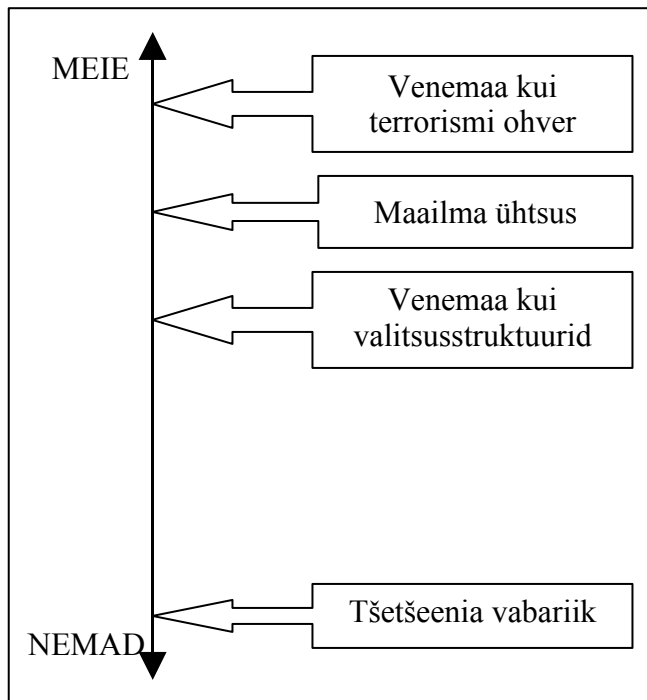
- Venemaa vastandlike poliitiliste laagrite arvamuste kasutamine. Postimees järgis Kremli võimu kritiseerimise taktikat, kasutades muuhulgas poliitilise partei *Jabloko* liider Grigori Javlinski arvamust, kes avaldas üsna kriitilist arvamust Venemaa president Putini ja tema ümbruskonna tegevustest. *Molodjož Estonii* kasutas teiste poliitiliste ringkondade arvamust, viidates muuhulgas näiteks Venemaa presidendi administratsiooni juhataja asetäitja Vladislav Surkovi arvamusele, kes selgitas Putini „uue poliitika“ tekkimise põhjusi ja sisulisi aspekte, mõistes hukka sisemisi opositsioonilisi jõude nagu *Jabloko*, Limonovi partei jne.
- Lääne poliitiliste ringkondade vasturääkivad arvamused. Venekeelne ajaleht viitab Saksamaa endise kantsleri Gerhard Schröderi arvamusele, kes toetab Putini poliitikat. Oma väljendites demonstreerib ta selgelt Putini poolt läbiviidavate poliitiliste muudatuste toetust (Tšetšeenia presidendi valimiste legitiimsus, Venemaa kui suuriik, mis on võimeline vastu seisma igale sisemisel ja välisele vaenlasele). Postimees viitab samal ajal näiteks Euroopa Komisjoni välisasjade volinikule Chris Pattenile ja Hollandi

- välisministrile Bernard Botile, kes mõistavad hukka Putini tegevust Põhja-Kaukaasia regiooni üle karmima kontrolli kehtestamisel eesmärgiks tõhustada võitlust terrorismiga Venemaal.
- Vastuoluline infovalik. Postimees toob ühes oma loos infot rahast, mida pakub Tšetšeenia vabadusvõitleja Šamil Bassajev president Putini elu eest, süüdistades teda 335 inimese surmas Beslani tormijooksu ajal. *Molodjož Estonii* teatas hinnast info eest tšetšeeni separatistide Aslan Mashhadovi ja Šamil Bassajevi kohta. Postimehe lähenemist võib seega pidada „poliitkorrektseks“, kes annab sõna terroristide taga olevatele inimestele oma positsiooni väljendamiseks.
  - Info sõnavabaduse puudumise kohta Venemaal (valitsuse rünnakud meedia vastu Beslani tragöödia kajastamise ajal ja selle järel) sai kajastatud vene- ja eestikeelses ajalehes erinevalt. Kriitika taustal Venemaa sõnavabaduse piiramise vastu teatas *Molodjož Estonii* Moskvast toimunud Ülemaailmsest meedia kongressist, mille initsiaatoriks oli Vladimir Putin. Seega demonstreeris leht Venemaa võimet lahendada konflikt meediaga. Postimees aga viitas selgelt sõnavabaduse probleemile Venemaal rääkides nii Vene kui välismaiste ajakirjanike kinnipidamistest Venemaa jõustruktuuride poolt. „Samuti **pidasid Moskva võimud** Mineralnõje Vodõs **kinni** Araabia telekanali Al-Arabiya Moskva büroo juhi Amro Abdel Hamidi. **Veel peeti kinni** Gruusia telekompanii Rustavi2 liikmed Nana Lezhava ja Levan Tetvadze...“ („Pressiinstituut väljendas muret sõnavabaduse üle“, Postimees, 8.09.2004)

5. Järeldused ja diskussioon

Antud uurimuse käigus saadud tulemuste põhjal saan teha järeldusi Venemaa representatsiooni kohta, mida konstrueerivad mõlemad Eesti ajalehed Beslani tragöödia näitel. Järelduste väljatoomine baseerub uurimusülesande täitmisel – leida sarnasused ja erinevused Beslani tragöödia kajastamisel *Molodjož Estonii* ja Postimehe vahel.

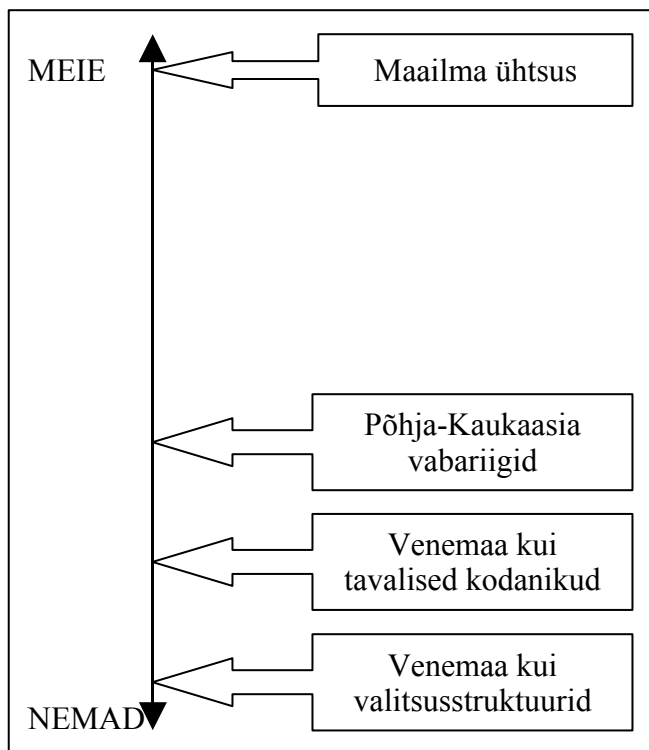
Molodjož Estonii toetab konservatiivset lähenemist rahvusvahelise terrorismi kajastamisel. Venemaa terrorismi „ohvri“ – kogu Venemaa rahva – mõiste laieneb üldinimliku tasemeni, ühendades lugeja jaoks Vene ja Eesti riiki (terrorismi ohvritel ei ole rahvust) paari „meie-MEIE“.

Skeem 5.1. *Molodjož Estonii* MEIE-NEMAD telg Beslani sündmuste kajastamisel

Postimees määratleb terrorismi mõistet läbi konkreetse juhtumi, sidudes seda eelkõige sõjategevusega Tšetšeenias. Ajaleht diferentseerib erinevaid riike esitades skeemi „meie-MEIE-nemad“ (Eesti - Euroopa Liit - Venemaa). Eestikeelne leht konstrueerib Venemaa kujutist Lääne-opositsiooni põhimõttel „tsivilisatsioon barbaarsuse vastu“, kus Lääs on hea ja Ida on kurjus (Ekecrantz 2000). „Ohvrina“ esinevad siinkohal ossetiinid ja

tšetšeenid kui Venemaa väikerahvad, kes said terrori objektiks Vene riigi poolt. Ajaleht annab sõna nende rahvaste esindajatele, muuhulgas ka tšetšeeni terroristide taga olevatele inimestele (poliitkorrektne lähenemine) eesmärgil välja selgitada Venemaa terrorismi tegelikke põhjusi. Samal ajal süüdistab Postimees Vene riiki tema soovis alla suruda tšetšeeni rahva püüdlusi iseseisvuse poole.

Skeem 5.2. Postimehe MEIE-NEMAD telg Beslani sündmuste kajastamisel

Sellest võime järeldada, et *Molodjož Estonii* hoiak toimunu suhtes on meie – MEIE (Eesti – Venemaa). Postimehe hoiak on aga meie – MEIE – nemad (Eesti – Euroopa Liit – Venemaa).

Mõlema ajalehe diskursused toetasid nelja põhilist strateegiat informatsiooni edasiandmisel Beslani terrorirünnaku kohta:

- vägivalla kuritarvitamine (terroristid);
- kultuurilised, rahvuslikud või sotsiaalsed vastuolud (Kaukaasia – Venemaa);
- Venemaa poliitiline ja sotsiaalne ebastabiilsus terrorismi probleemi lahendamisel;
- ajaloolised suhted Venemaa ja Eesti vahel (ideoloogilised lähenemised).

Üheks vastuoluks on mõistete defineerimine – „venelane“ ja „tšetšeen“. Mõlemad väljaanded püüavad eristada need mõisted, kuid erineval viisil. Venekeelne ajaleht, kelle lugejaskond on põhiliselt vene keelt rääkivad inimesed, identifitseerib ennast eelkõige etnokultuurilise mõistega „venelane“, järgib Venemaa kui paljurahvuselise riigi diskursust luues seega paari „meie – MEIE“ (Eesti – Venemaa). Sel juhul esinevad põhilise vaenlase ja süüdlasena toiminud tšetšeenid. Ajaleht rõhutab ohtu ja sotsiaalset ebakompetentsust, mida toob kaasa see rahvas, viidatakse nende võimetusele või tahtmatusele kohanduda eluga Vene riigis.

Venekeelse ajalehe tekstide üheks diskursuseks on vandenõu teooria versioonid Venemaa vastu. Neid tuuakse välja Venemaa ühtsuse vajalikkuse õigustamiseks. Seejuures tehakse aktsenti mobiliseerivale traditsioonile nõukogude ajaloost (pidev ümbritsemine vaenlaste poolt, Suur Isamaasõda) ja Vene impeeriumi ideele. See soodustab üldise ühtsuse idee rõhutamist (vastukaaluks erinevatele sisemistele ja välistele vaenlastele).

Postimehe lugejaskonnas on enamasti eestlased, kes viitavad oma identiteedi määratlemisel iseseisva väikerahva mõistele (Kirch 2002). Võrdlus oma olukorraga nõukogude ajal („okupeeritud väikerahvas“) tekitab auditooriumis samastumistunnet tšetšeenidega ja kinnistab hoiakut vaenu suhtes tšetšeenide ja Vene riigi vahel – Vene riik kui agressor, kellel on suurimpeeriumi eesmärgid.

Riigi venekeelse meedia probleemi on uuritud näiteks Lätis, kus kõrvuti elab kaks rahvusgruppi – lätlased ja venelased.

Lätlasi ühendab erinevalt venemaalastest ja Läti venelastest rahvuslik idee. Meedia üheks oluliseks rolliks on riigi imago loomine ka väljaspool selle piire – oluline on samastada Lätit Euroopa, pigem kui Venemaaga. Suhe Läti – „teised“ kujuneb kahes suunas: lätlased – eurooplased ja lätlased – Läti mitte-lätlased, kusjuures viimasele pööratakse vähem tähelepanu. Venelaste jaoks on etniline kuuluvs vähemtähtis. Kategooriasse „venelane“ võib sisse arvata kõiki rahvaid, kelle jaoks sai suhtluskeeleks vene keel. Seetõttu on nende gruppide jaoks lingvistiline või ideoloogiline identiteet olulisem, kui rahvuslik (Живихина 2005).

Tugev on Tšetšeenia kui iseseisva kultuurilise ja sotsiaalse moodustise diskursus. Ajaleht esindab arvamust, et tšetšeeni poliitilised liidrid teavad paremini tšetšeenide endi probleeme, samal ajal kui Vene valitsus tegeleb vaid venelaste probleemiga, unustades, et Venemaa on paljurahvuseline riik.

Siit joonistub üks oluline diskursus – Venemaa elanike kategooria, kellel on õigus olla kaitstud nii Venemaa seadusandluse kui rahvusvaheliste konventsioonidega võimude omavoli eest, kes ühel või teisel põhjusel ei täida neid seadusi. See diskursus seisneb inimõiguste kontseptsioonis, rõhutades seda osa, mis räägib inimõiguste rikkumisest etnilise/rassilise tunnuse järgi. See diskursus on sisuliselt riigi-vastane, kuna see kritiseerib riigi võimet täita seadusi.

Saadud tulemuste põhjal saab väita, et *Molodjož Estonii* ehitab üles Venemaa kujutist „rahva ühtsuse“ kontseptsiooni baasil, samal ajal kui Postimees kujundab Tšetšeeniat kui eraldi kultuurilist ja sotsiaalset moodustist.

Venekeelse ajalehe poolt konstrueeritavates diskursustes saab jälgida põhilist hoiakut Beslani terrorirünnaku suhtes: „sõda Tšetšeenias ja Tšetšeenia püüdlused iseseisvuse poole“ skeem sai asendatud „võitlus rahvusvahelise terrorismi vastu“ skeemi vastu. Seega ei käsitle ajaleht olulisena hoiakut „sisemise sõja“ kohta, laiendades seda rahvusvahelise areeni probleemini.

Tšetšeeniat ei ole, on maailmakurjus. On selge, et ajaleht ei toonud välja toimunu esmast põhjust – sõda Tšetšeenias nagu ka Venemaa poliitilist liini mässulise vabariigi suhtes, mida Kreml on ajanud mitme aasta jooksul. *Molodjož Estonii* määras kindlaks abstraktset vaenlast – rahvusvahelist terrorismi, mille üheks eesmärgiks on hävitada vene riiklust.

Venemaa kujutise konstrueerimisel ei pööranud venekeelne ajaleht tähelepanu sündmustele ja objektidele, vaid lihtsalt kajastas juba olemasolevaid tähendusi lähtudes hoiakust, et terrorism on ebainimlik ja kalk.

Ajaleht defineerib sisemisi (erinevad parteid, mis võitlevad võimu eest Venemaal) ja väliseid (Lääs, USA) vaenlasi, kes toetavad otseselt või kaudselt tšetšeenide separatiste. Just nende ühine tegevus tõkestab *Molodjož Estonii* nägemusel tšetšeenide terroristide vastu suunatu võitluse edukat arengut ja lõpetamist. Lääne riikide tahtmatuse mõista Venemaa situatsiooni spetsiifikat soodustab nende kujutise konstrueerimist ajalehes kui põhilist vaenlast, kes ei ole võimeline adekvaatselt analüüsima keerulist situatsiooni tšetšeenide iseseisvusega ja kes segab Venemaa võitlust rahvusvahelise terrorismi vastu.

Selle taustal esineb Venemaa venekeelses ajalehes kui võimas suurriik, keda on võimatu murda. *Molodjož Estonii* vaatleb situatsiooni Venemaa ja terrorismiga sellisel viisil, et rahvusvahelise terrorismi vastase võitluse tähtsuse mõistmine on Venemaal juba olemas, on vaja vaid selle õiget elluviimist. Ja teiste riikide sekkumine võib kanda siin vaid toetavat funktsiooni.

Esiplaani ilmub peamine võitleja rahvusvahelise terrorismi vastu – Venemaa president Vladimir Putin. Ajaleht otsib õigustusi presidendi uutele poliitilistele suundadele, kus peamiseks jääb võimu tsentraliseerimine ja karm kontroll föderatsiooni erinevate regioonide üle. Selles näeb ajaleht ühte rahvusvahelise terrorismi vastu suunatud võitluse vormi.

Molodjož Estonii ei too välja konkreetseid valitsusstruktuure, kes oleksid vastutavad konfliktide eest. Puudub selge hoiak valitsusorganite erinevate struktuuride tegevuse suhtes.

Postimees aga esitab Euroopa Liidu positsiooni, kus demonstreeritakse jaotust Ida ja Lääs, kusjuures Ida on nõrk ja Lääs on tugev pool (Ekecrantz 2000). Selle jaotuse keskele jääb Tšetšeenia iseseisvuse püüdlused kui terrorismi laieneva ohu peamine tegur Venemaal. Ohu allikaks on president Putini poolt läbiviidavad poliitilised muudatused, kes on autoritaarne valitseja ja püüab saavutada impeeriumile omaseid eesmärged demokraatliku Venemaa hävitamise teel.

Venemaa poliitilise ebastabiilsuse „ohvriks“ oli mitte ainult Tšetšeenia, vaid ka maailmaühendus, kellega ei ole Venemaal eriti sõbralikke suhteid. Venemaa ei ole võimeline lahendama kõiki oma probleeme, mis on riiki viimasel ajal hõlmanud. Ta vajab teiste riikide abi, kes on suutelised objektiivselt hindama ebastabiilset olukorda Venemaal.

Venemaa ebastabiilsele kujutisele vastandub ajalehes demokraatlik Euroopa Liit, kes tunneb muret Venemaa kodanike õiguste piiramise, võimu tsentraliseerimise ja meedia sõnavabaduse piiramise üle. Venemaa konstrueeritavas representatsioonis toimub selge jaotus lihtsateks Vene kodanikeks ja Venemaa valitsusringkondadeks.

Venemaa valitsus ei ole suuteline välja juurima seda kurjust, mida ta ise lõi (terrorism Venemaal). Vene riigi ennetavad võitlusmeetodid, mida ta tahab rakendada terroristide baaside suhtes välismaal, raskendavad olukorda veelgi, viivad veel rohkemategi ohvriteni rahva seas. Probleemi tuleb lahendada selle tekkimise juurtes – Venemaa valitsuses ja Tšetšeenia vabaduspüüdluste tasandi juures.

Mõlemas ajalehes ilmusid analüüsitud lood teiste materjalide kontekstis, mis sisaldavad teatud ideoloogilisi hoiakuid. Nende hoiakute suunitlus sõltub ajalehtede auditooriumist, kellele on suunatud väljaanded.

Venekeelses meedias võib täheldada suurvene ja nõukogude ideoloogia jälgi. Suurvene ideoloogia jaoks, mis on suunatud venekeelsele lugejale, on võtmemõisteteks „riigi ühtsus“, „vene rahva ühtsus“. Eeldatakse seega, et suur osa ajalehe auditooriumist peaks end samastama Venemaa ja vene rahvaga. Ei ole põhjust vaenu jaoks venelaste, tšetšeenide ja ossetiinide vahel.

Postimees jääb aga antisovjetliku ideoloogia konteksti – eestikeelse lugeja jaoks samastub Venemaa kujutis NSVL kujutisega ning tšetšeenide kujutis eestlaste endi kujutisega. Väikerahva iseseisvuse peamiseks vaenlaseks on suur naaberriik ja selle agressiivne poliitika – eestlaste jaoks Nõukogude Liit ja tšetšeenide jaoks Venemaa.

Väikerahva ideoloogiaga, keda ohustab suur agressiivne vaenlane, käib koos „inimlikkuse“ printsiip, mis võrdsustab eestlasi Euroopa Liidu teiste elanikega.

Kõik see toetab, et Postimees kirjeldas Beslani terrorirünnakut laiemas kontekstis seoses üldise sotsiaalpoliitilise olukorraga Venemaal (analüütiline aspekt), samal ajal kui *Molodjož Estonii* esitas seda kui üksikut juhtumit (faktoloogiline aspekt). Sellest järeldeb, et *Molodjož Estonii* ei püüa otsida rünnaku üldisemat mõistet ja tähendust, samal ajal kui Postimees otsib uusi tähendusi ja selle rünnaku seoseid Venemaa üldise olukorraga.

Viimaseks saab öelda, et *Molodjož Estonii* kasutas „konservatiivset“ lähenemist Beslani terrorirünnaku kajastamisel, samal ajal kui Postimees kasutas „poliitkorrektset“ lähenemist, vaatlesin lähemalt konteksti, milles ilmus info.

Molodjož Estonii ei andnud sõna terroristidele, viidates vaid Venemaa valitsuse väidetele terroristide ebainimlike tegude aadressil. Ajaleht määras kindlaks, et tšetšeeni terroristid ongi rahvusvahelise terrorismi leviku peamised süüdlased, kelle vastu tuleb võidelda igal võimalikul viisil. Leht viitab muuhulgas ka Venemaa valitsuse poolt pakutavale rahasummale terroristide elude eest. Teisisõnu on see puhas „konservatiivne“ lähenemine.

Postimehes aga võib üsna selgelt näha poliitkorrekse lähenemise ilminguid Beslani sündmuste ja nende tagajärgede kajastamisel. Üks ere näide sellest on Tšetšeenia kui iseseisva kultuurilise ja sotsiaalse moodustise diskursus – ajaleht viitab Tšetšeenia iseseisvuse eest võitlejate Šamil Bassajevi ja Aslan Mashhadovi arvamustele, nende poolt pakutavale rahasummale Putini elu eest jne.

Võib öelda, et mõlemad väljaanded konstrueerisid Beslani sündmuse lähtudes erinevatest positsioonidest, sealhulgas poliitilistest ja ideoloogilistest.

Ilmselge on mõlema väljaande suur huvi Beslani sündmuste vastu. Selle huvi põhjusteks on nii territorialne asetus (huvi naaberriigis toimuva vastu), Eesti ja Venemaa poliitilised ja ajaloolised suhted, kuid ennekõike laste vastu suunatud terrorirünnaku enneolematu fakt.

Samas fokuseerisid mõlemad ajalehed Beslani tragöödia kajastamisel oma tähelepanu multietnilisuse ja multikultuursusega seotud probleemidele. Oluline on märkida, et etnilisi suhteid puudutav informatsioon, mida edastab meedia, mitte ainult ei kujunda avalikku arvamust etniliste probleemide suhtes, vaid ka kasvatab inimestes suhtumist oma etnilisse ühtekuuluvustundes ja oma rahvuslikku väärikusse. Niiviisi on meedia võimeline nii integreerima multikultuurset kogukonda, kui ka seda lahutama, riivates näiteks inimeste rahvustundeid ja tekitades sellega rahulolematuse tundeid.

Ajalehed jaotasid sündmuste osalisi selgelt erinevate etniliste gruppide kaupa – „tšetšeen”, „venelane”, „osseet”, keda esindati vastavalt kontekstile kas süüdlaste või ohvritena. Venemaad vaadeldi keskvalitsuse ja riigis elavate rahvusvähemuste suhete prisma kaudu.

Terrorirünnaku fakti esitatakse kui Venemaa sotsiaalse, poliitilise ja kultuurilise süsteemide ebastabiilsuse näitajat.

Sõna „Tšetšeenia” saab üha selgemini Sõja sümboliks Venemaal, saades seega teise semantilise tähenduse.

Venemaa kui riigi representatsioon on vastuoluline. Uurimus näitas, et kaks väljaannet kujundasid Venemaad erinevalt. Venekeelne ajaleht esitas Beslani sündmusi kui miskit, mis nõrgestab Vene riiki. Eestikeelne leht kajastas neid sündmusi kui järjekordset Venemaa demokraatia nõrkuse väljendust.

Väga suurt teaduslikku huvi võib pakkuda teatud Eestiga seotud sündmuse kajastamise uurimine Vene meedias (näiteks Eesti Vabariigi president Arnold Rüütli mitte-osalemine Teise Maailmasõja lõpu 60. juubeli tähistamise tseremoonias Moskvast). Millist positsiooni võtab Vene meedia selle fakti suhtes ja kuidas väljendub sellekaudu suhe Eestisse kui naaberriiki? Kas on olemas teatud sarnasusi Venemaa sündmuste representatsiooniga Eesti meedias ja siit lähtuvalt teatud seaduspärasusi?

Kokkuvõte

Antud uurimustöös püüdsin analüüsida põhilisi lähenemisi Beslani terrorirünnaku kajastamisele kahe ajalehe puhul, mille suhtluskeel auditooriumiga on erinev. Seeläbi püüdsin selgitada Venemaa kujutist, mida esitasid mõlemad toimetused.

Toetudes teoreetilisele osale, kus said esitatud terrorismi põhilised definitsioonid, terrorismi tähendus maailma meedias, konstruktivismi teoreetilised lähtekohad, Venemaa representatsioon Lääne meedias, diskursuse definitsioon ja selle roll ideoloogia kujundamisel ning Beslani tragöödia varasemad meediauuringud, määratlesin peamised uurimusküsimused:

- 1.) Mismoodi defineerib iga leht terrorismi? Kui palju viidatakse seoses sellega rahvuslikule vabadusvõitlusele ja kui palju terrorismi kuritegelikule iseloomule?
- 2.) Milliseid seisukohti saab eristada mõlemas väljaandes Beslani juhtumi suhtes? Millist lähenemist („konservatiivset“ või „poliitkorrektset“) toetab iga ajaleht?
- 3.) Mismoodi näitavad need seisukohad Eesti väljaannete suhtumist Venemaasse kui riiki ja tema riiklikesse institutsioonidesse?
- 4.) Millisel viisil mõjutab auditooriumi keeleline spetsiifika konteksti, millises esitatakse infot Beslani tragöödiast?

Kasutades uurimusmeetodina kriitilist diskursusanalüüsi, määratlesin põhilised diskursused, mille kaudu sai esitatud informatsioon Beslani sündmuste kohta *Molodjož Estonii*'s ja Postimehes septembris 2004. aastal.

Põhinedes uurimuse tulemustele saab teha järgmised järeldused:

- *Molodjož Estonii* eristab selgelt terroristlikku tegevust rahvuslikust vabadusvõitlusest. Ajaleht demonstreerib terrorismi julmust, tunneb kaasa terrorirünnaku ohvritele ja kogu Vene rahvale – sündmus saab ühetähendusliku hinnangu, et see on rahvusvahelise terrorismi väljendus. Postimehest ei saa välja lugeda terrorismi ühetähenduslikku mõistet. Ühelt poolt

vaatleb leht Beslani sündmusi kui terrorismi, mida tuleb hukka mõista. Teiselt poolt otsib ajaleht õigustust sellele kui tšetšeeni rahva vabadusvõitluse väljendusele Venemaa isevalitsuse vastu.

- Määratledes kahe ajalehe põhilisi hoiakuid Beslani tragöödia suhtes lähtusin kahest lähenemisest terrorirünnaku kajastamisele – „konservatiivne” ja „poliitkorrektne”. Valides enda jaoks „konservatiivset” lähenemist, kõrvaldas *Molodjož Estonii* infovoolust täielikult tšetšeeni vabadusvõitlejate arvamuse, määratledes neid algusest peale kui „vaenlasi”.

Postimees aga viitas tšetšeeni poliitiliste ringkondade arvamusele, andes neile õiguse väljendada oma seisukohti Venemaa territooriumil toimuvate terrorirünnakute kohta. Seega eristas Postimees Venemaa riiki kaheks teineteise vastu olevaks opositsioonilaagriks – tšetšeeni separatistide poliitilised liidrid ja Venemaa keskvalitsus (keda esindab ja kehastab Venemaa president Vladimir Putin).

- Venemaad esitatakse *Molodjož Estonii* lugejale kui võimast suurriiki, keda on võimatu murda. Rahvusevahelise terrorismi vastu suunatud võitluse mõistmine Venemaal juba on, jääb üle vaid seda õigesti rakendada. Esiplaani tuleb peamine võitleja rahvusevahelise terrorismi vastu Venemaa president Putini näol. Ajaleht otsib õigustusi presidendi „uuele poliitikale”, kus peamiseks muutub võimu tsentraliseerimine ja karm kontroll föderatsiooni regioonide üle. Seda esitatakse kui rahvusevahelise terrorismi vastu suunatud võitluse ühte vormi.

Postimees esitab Euroopa Liidu positsiooni kui vastandit Venemaa ebastabiilusele. Euroopa demokraatlikud põhimõtted vastandatakse Venemaa kodanike õiguste ja sõnavabaduse riivamisele, võimu tsentraliseerimisele. Ohu allikana esitatakse poliitilisi muutusi, mida viib läbi Venemaa president Putin, autokraatlik valitseja, kes soosib Venemaa suurriiklikke ideid. Selle „ohvriks” ei saa mitte ainult Tšetšeenia, vaid maailmaühendus tervikuna, sest Venemaa poliitiline ebastabiilsus ohustab tervet maailma. Putin ei ole võimeline üksi toime tulema kõikide probleemidega, mis on viimasel ajal riiki hõlmanud. Venemaa ei ole suuteline lahendama probleemi, mida ta ise esile kutsus (Venemaa terrorism). Probleemi

tuleb lahendada selle tekkimise juurtes, teisisõnu Venemaa valitsuses ja Tšetšeenia iseseisvuse probleemi lahendamise juures.

- Esiplaani tulevad vastuolud „venelase” ja „tšetšeeni” mõistete määratlemisega. Venekeelne meedia, kelle auditooriumis on enamasti vene keelt kõnelevad inimesed, assotsieerib end eelkõige mõistega „venelane” – suure rahvuse esindaja. *Molodjož Estonii* kasutab aktiivselt Venemaa vastu suunatud vandenõu diskursust rahvusliku (Venemaa) ühtsuse vajaduse õigustuseks. Sealjuures pannakse rõhku Nõukogude ajaloo mobiliseerivale traditsioonile (vaenlased ümberringi, Suur Isamaasõda) ja Vene impeeriumiideele. Postimehe auditoorium on esindatud enamasti eestlastega, kes lähtuvad oma identiteedi määratlemisel „väikse rahva” mõistest. Ajaleht samastab eestlasi tšetšeenidega läbi ühise vaenlase – läbi Venemaa (Nõukogude Liidu).

Summary

This research paper has the following topic: „Representation of Beslan tragedy in Russian- and Estonian-language newspapers *Molodjož Estonii* and *Postimees*”. I present an analyze of main approaches toward representation of events of September 2004 in Beslan in case of two newspapers which operate in two different languages. This analyze helps to understand the overall image of Russia carried on by both newspapers.

I presented different definitions of terrorism, discussed about importance of terrorism in contemporary media, theoretic approaches of constructivism, I took a look on representation of Russia in Western media, defined discourse and its role in shaping of ideology and, finally, made an overview of previous research papers on representation of Beslan tragedy in media. Derived from this theoretical background, I put forward the main questions for research.

I used critical discourse analysis as a research method. With its help I defined main discourses in delivery of information about Beslan events by the Russian-language *Molodjož Estonii* and Estonian-language *Postimees* newspapers in September 2004.

Based on the results of research, I made the following conclusions:

- *Molodjož Estonii* makes a distinguishing border between terrorist acts and national liberation fight. The newspaper presents terrorism as a brutal act of violence which brings suffering to its victims and the whole Russian nation. *Postimees* looks upon it as a terrorist act as well. At the same time the newspaper justifies it as one example of a liberation fight of Chechen nation from the Russian government.
- *Molodjož Estonii* chose a “conservative” approach towards the representation of the Beslan terrorist act – it excluded the opinion of Chechen freedom-fighters from its information flow, defining them as “enemies”.

Postimees, at the same time, gave space to the opinions of Chechen opposition forces, thus dividing Russia clearly into two opposing lagers – Chechen separatists and Russian government headed by President Vladimir Putin.

- *Molodjož Estonii* present Russia as a great and mighty state which has the right understanding of the fight against terrorism. President Putin is represented as the main fighter against this evil, and his policy aimed on centralization of power is seen as one justified method in this fight.

Postimees represents the position of the European Union as opposed to the one of the Russian government – democratic principles of Europe against limiting of human rights and freedom of speech in Russia. Political changes initiated by President Putin are seen as dangerous not only to the small nations inside Russia, but also to the whole world, as it created danger of terrorism for the other countries, too.

- *Molodjož Estonii* associates itself with an ethnic definition “Russian” as representative of the great nation. The newspaper uses actively discourse of conspiracy against the Russian state as a justification for keeping an united Russia – discourse is using tactics of Soviet times (“enemies are everywhere around”, myth of World War II) and the idea of a great Russian empire.

Postimees’s audience is mainly represented by Estonians, who identify themselves in terms of a “small nation”. The newspaper compares Estonians with Chechens through a common enemy – Russia (The Soviet Union).

Kasutatud kirjandus

- Ekecrantz, J. (2004). In other Worlds. Mainstream Imagery of eastern Neighbours. News of the Other. Riegert, K (ed). Göteborg: Nordicom, 43-71.
- Fairclough, N. (1989), Language and Power. London: Longman.
- Hall, Stuart (1997). Representation: cultural representations and signifying practices. London: SAGE Publications.
- Kavinov, D. (2006). Venemaa maine konstrueerimine Eesti meedias Beslani tragöödia põhjal. Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Kirch, M. (2002). Eesti ja Euroopa identiteet. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Valk. A. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ladõnskaja, V. (2004). Vene ja eesti pressis ilmuvate sündmuste paralleelne kajastamine. Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Silvet, J. (1990). Inglise-Eesti sõnaraamat. Tallinn: Valgus.
- Schmidt, W. (1969). Zur Ideologiegebundenheit der politischen Lexik. // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. Berlin.
- Van Dijk, Teun (1999). Discursive analyzes of news/ A Handbook of qualitative methodologies for mass media research/Edited by K. Bruhn Jensen, London: Longman.
- Van Dijk, Teun (2005). Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Võõrsõnade leksikon. Tallinn (2000). Toimeteja: E. Vääri. Tallinn: OÜ Kirjastus „Valgus“.
- Антитеррористическая конвенция (правила поведения СМИ в случаях террористического акта и контртеррористической операции) Индустриального комитета СМИ России. (2003). <http://www.medialaw.ru/publications/zip/105/6.htm>
Vaadatud aprill 2006.

Грушин. Б. (1980). Массовая информация в советском промышленном городе. Опыт комплексного социологического исследования./Под ред. Б.А. Грушина, Л.А.Оникова. Москва: Изд-во политической литературы, 1980.

Глебова, Н.С. Освещение арабскими СМИ террористических актов, совершенных в Лондоне 7 июля 2005 года. (2005). <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/01-08-05.htm>. Vaadatud november 2005.

Живихина Д.С. (2005). Русские и латыши: Стереотипы в прессе Латвии. В мире других: образы русских и европейцев в СМИ. Ред. Вартанова Е.Л. University of Tampere: Department of Journalism and Mass Communication.

Зыков, В.Ф. (1989). Важные факторы повышения эффективности идеологической пропаганды в печати. Эффективность прессы: вопросы методологии, теории и практики. Ред. Шандра В.А.. Екатеринбург: Уральский государственный университет, 6.

Киреева, И. Этические регуляторы американских СМИ: проблемы конфликта и консенсуса. История и современность. <http://www.medialaw.ru/publications/books/self1/11.html>. Vaadatud november 2005.

Кузьма, А. (2000). Формирование образа России в польской прессе. Средства массовой информации и современное общество. Н. Бойкова & Т. Васильева & Д. Рушин. Санкт-Петербург: Лаборатория оперативной печати факультета журналистики СПбГУ.

Корконосенко, С.Г. (2001). Основы журналистики. Москва: Аспект Пресс.

Мельник, Г.С. (1996). MASS-MEDIA: психологические процессы и эффекты. Издательство Санкт-Петербургского университета.

Михеев, И.Р. Терроризм: понятие, ответственность, предупреждение. http://www.crime.vl.ru/docs/stats/stat_62.htm. Vaadatud oktober 2005.

Луман, Н. (2005). Реальность массмедиа. Москва: Праксис.

Организация Объединенных Наций (ООН). (1978). Декларацию об основных принципах, касающихся вклада средств массовой информации в укрепление мира и

международного взаимопонимания, в развитие прав человека и в борьбу против расизма, апартеида и подстрекательства к войне.
<http://www.hro.org/docs/ilex/un/massmedia.php> Vaadatud mai 2006.

Политико-экономические аспекты борьбы с терроризмом. Доклад Института экономики переходного периода. (2004). <http://www.polit.ru/dossie/2004/10/22/iepp.html>.
Vaadatud detsember 2005.

Средства массовой информации и терроризм. Рекомендация Парламентской Ассамблеи Совета Европы № 1706. (2005).
http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/decl-17062005.htm.
Vaadatud detsember 2005.

Требин, М.П. (2003). Терроризм в XXI веке. Минск: Харвест.

Харасты, М. (2004). Доклад об освещении российскими СМИ трагедии в Беслане: доступ к информации и условия работы журналистов. Центр экстремальной журналистики Союза журналистов России. www.osce.org/item/3779.html Vaadatud mai 2006.

Фунтусова, С. (2005). Норвежские СМИ: о себе и о России. В мире других: образы русских и европейцев в СМИ. Ред. Варганова Е.Л. University of Tampere: Department of Journalism and Mass Communication.

Экекрантц, Ян. (2000). Посткоммунизм и глобальная культура. Средства массовой информации и современное общество. Н. Бойкова & Т. Васильева & Д. Руцин. Санкт-Петербург: Лаборатория оперативной печати факультета журналистики СПбГУ.

Lisa 1. Uuritud lugude loetelu

Ajaleht *Molodjož Estonii*:

- Терроризм без границ. 3.09.2004;
- Осуждение террора. 3.09.2004;
- Остановить терроризм! 3.09.2004;
- Последний бой в Беслане. 4.09.2004;
- Эстония скорбит. Евгений Ашихмин. 6.09.2004;
- Мир скорбит.... 6.09.2004;
- Соболезнования от народа Эстонии. 7.09.2004;
- Партийное расследование. 7.09.2004;
- Погибли, защищая детей. 7.09.2004;
- Террору нет оправдания. 7.09.2004;
- Нет терроризму. 8.09.2004;
- Детям Беслана. 8.09.2004;
- Штурм начала «третья сила»? 8.09.2004;
- Народ настоял на отставке. 9.09.2004;
- Заявление Совета России – НАТО. 9.09.2004;
- Россия готова бить по террористам за рубежом. 9.09.2004;
- В дар людям Беслана. 10.09.2004;
- Кавказ рядом. 10.09.2004;
- Призыв к объединению. 10.09.2004;
- Когда исчезнут террористы?! Ирина Бутяева. 11.09.2004;
- Скорбь и надежда. Татьяна Писарева. 13.09.2004;
- Объединение нации. 14.09.2004;
- Большая группа чеченцев попросила убежище в Польше. 14.09.2004;
- В память о сверстниках в Беслане. Ирина Бутяева. 15.09.2004;
- Вертикаль без границ. Светлана Рагина. 17.09.2004;
- Поминальная молитва. 17.09.2004;
- Виртуальная жизнь «Кавказ-центра» завершена. Мария Богословцева. 20.09.2004;
- Этот поезд в войне. Сергей Дюдин. 21.09.2004;

- Тайная война «интервентов». Николай Ульянов. 30.09.2004;
- Письмо России. 30.09.2004.

Ajaleht Postimees:

- Halb esimene koolipäev. Erkki Bahovski. 2.09.2004;
- Ärakasutatud lapsed. 3.09.2004;
- Maailma terrorismi pantvangis. Ain Seppik. 4.09.2004;
- Osseetia pantvangidraama kohta puuduvad lõplikud andmed. Erkki Bahovski. 6.09.2004;
- Putin mobiliseerib rahvast. Allan Käro. 6.09.2004;
- Beslani tänavad täitusid matuselistest. Kaarel Kaas. 7.09.2004;
- Analüütikud: Putin muutub veel jäigemaks. 7.09.2004;
- EL ja Venemaa sõnasõjas. Marit Ruuda. 7.09.2004;
- Vene saatkonna esist katavad lilled. Peeter Langovits. 7.09.2004;
- Schröder toetab Putinit. Aimar Ventsel. 8.09.2004;
- Pressiinstituut väljendas muret sõnavabaduse üle. 8.09.2004;
- Vladimir Putin välistab Beslani katastroofi avaliku uurimise. Kaarel Kaas. 8.09.2004;
- Venemaa ähvardab ennetavate löökidega. Erkki Bahovski. 9.09.2004;
- Mure Kaukaasia pärast. Andres Herkel. 10.09.2004;
- Tšetšeenid pakuvad Putini eest 20 miljonit dollarit. 10.09.2004;
- Kreml valmis koostööks tšetšeeni sissidega. 13.09.2004;
- Tahte triumf Vene moodi. Vladimir Juškin. 14.09.2004;
- Putin tugevdab kontrolli regioonide üle. 14.09.2004;
- Mashadovi paluti sekkuda Beslani kriisi. 14.09.2004;
- Eesti koolides mälestati Beslani koolis hukkunuid. 15.09.2004;
- Segadus ja valede otsuste jada tõid kaasa veresauna Beslanis. Kaarel Kaas. 16.09.2004;
- Deržaava suukorv. Kaarel Kaas. 17.09.2004;
- Euroliit taunib Kremli võimuiha. Marit Ruuda. 17.09.2004;
- Moskvat tabas OSCE karm kriitika. 17.09.2004;
- Bassajev: mina ründasin Beslani. Kaarel Kaas. 18.09.2004;

- Mashadov peab Beslani sündmusi tragöödiaks. 18.09.2004;
- Venemaa valmistub andma ennetavaid lööke. 18.09.2004;
- Leedu võimud käskisid sulgeda tšešeeni võrgukülje. 18.09.2004;
- Vägivald sünnitab vägivalda. 18.09.2004;
- Pantvangidraama anatoomia. Jaak Lippmaa. 21.09.2004;
- Mashadov: Bassajev antakse Beslani eest kohtu alla. 25.09.2004;
- Venemaa pole Eesti abipakkumisele vastanud. 25.09.2004;
- Javlinski ennustab demokraatiata Venemaale kokkuvarisemist. Riina Luik. 27.09.2004;
- Soome-Vene suhete kohale on tõusmas pilv. Erkki Bahovski. 28.09.2004;
- Jälle häda Venemaa pärast. 29.09.2004;
- Maaailma avalikkus on mures Venemaa pärast. Erkki Bahovski. 29.09.2004;
- Kas Beslan jääb viimaseks? 29.09.2004;
- Meie poliitika ei ole suutnud kaasa aidata demokraatliku Venemaa tekkele. 30.09.2004.